בס"ד

חילול שבת להצלת רכוש מביזה

דיני 'רבים' ו'ספק' בהלכות פיקוח נפש

Desecrating the Shabbat to save property during recent looting riot

פתיחה

בכ"ו אייר תש"פ, שוטרי משטרת מיניאפוליס הגיעו לשדרת שיקגו בשכונת פאודרהורן, בעקבות תלונה על אדם שניסה לשלם בשטר מזוייף של 20 דולר. לדברי המשטרה, החשוד, ג'ורג' פלויד, נמצא במכונית סמוכה והיה נראה תחת השפעת סמים. סרטונים שצילמו עוברי אורח, הראו את פלויד שוכב כשהוא אזוק ופניו מוטחות על הכביש, ואחד מן השוטרים כורע מעליו, ומונע ממנו לזוז באמצעות הנחת ברך על צווארו, במשך כתשע דקות, שבמהלכן איבד את הכרתו, ולאחר מכן מת.

תוך שעות ספורות, הסרטונים שתיעדו את מותו, הפכו לוויראליים ברשתות החברתיות.

כבר למחרת, הפגינו אלפים במיניאפוליס. בהתחלה בשקט יחסי, אך עד מהרה הפכו ההפגנות למהומות של ממש, שבאו לידי ביטוי באלימות, ניפוץ חלונות של תחנת וניידות משטרה, ומעשי ביזה והצתת חנויות.

האירועים במיניאפוליס, התפשטו תוך זמן קצר בכל רחבי ארצות הברית.

כעבור חמשה ימים, ביום שבת קודש פרשת נשא, ביום טוב שני של חג השבועות, התקיימה הפגנה גם סמוך למקום מגוריי בלוס אנג'לס, בהשתתפות כעשרים וחמש אלף איש, שהפכה לאירוע אלים, שבמהלכו פרצו רבים לחנויות שונות, זרעו הרס רב, ובזזו מכל הבא ליד.

לפנות ערב, התקבלה במוקד 'הצלה' בלוס אנג'לס קריאה מתחנת המשטרה באיזור Wilshire על ההפגנה המתקרבת, ונסיונות הבלימה של המשטרה, אליה צורפה בקשה להודיע לבתי הכנסת ולכל התושבים לחזור מייד לבתיהם ולהישאר שם בגלל העוצר. בשעה רבע לשבע בערב, לאחר אימות העובדות, התברר כי בכוונת המשטרה להדוף את המפגינים לכיוון מזרח מ .Fairfax on Beverly Blvd and Melrose Ave משמעות הדבר היתה, שהמפגינים עלולים להגיע תוך זמן קצר לשכונות בהן מתגוררים יהודים רבים, האמורים לעשות את דרכם באותה עת לתפילת מנחה בבתי הכנסת, שנקבעה לסביבות השעה שבע בערב. באותם רגעים, החליט מנהל המשמרת של 'הצלה' לנקוט בפעולות מיידיות, בהסתמך על הוראות שנתקבלו בעבר מהרב טאובר, לאחר הרצח בבית הכנסת של חב"ד בסאן דייגו, קליפורניה. וכך, סמוך לשעה שבע בערב, בעיצומן של השבת והחג, נסעו חמשה רכבי 'הצלה' ובהם עשרה מתנדבים, ברחבי השכונות היהודיות, ומתנדבי 'הצלה' המקומיים, קראו באמצעות מכשירי 'מגה-פון' לתושבים היהודים לא לצאת מפתח ביתם, מחשש סכנת נפשות. אגב, בשעת מעשה, היו שקראו לעומתם קריאות "שאבעס", ומחו על חילול השבת והחג, בשימוש במכשירי ה'מגה-פון' בפרהסיה.

אחד מתושבי שכונתינו, ר' יעקב פרידמן, הוא בעלים של בית מרקחת גדול, המספק תרופות גם לבתי אבות בהם מתגוררים יהודים רבים וכן ללקוחות פרטיים שרבים מהם יהודים, ונמצא במרכז קניות, שבו ארבע חנויות בבעלות יהודים.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

במהלך הפוגרומים שהיו בשבת פרשת נשא, נפרץ בית המרקחת של ר' יעקב, הוצת ונבזז, ונגרם לו נזק המוערך בכמליון דולר. בכלל הנזק, תרופות נרקוטיות בשווי 450 אלף דולר, שנשדדו, ככל הנראה למטרת סחר בשוק הסמים.

במהלך המהומות, ריססו הפורעים על קירות בית הכנסת 'קהלת יעקב' ובתי כנסת נוספים בשכונה, כתובות נאצה בגנותה של מדינת ישראל. מכך למדנו, כי גורמים אנטישימיים, ניצלו את המחאה על מותו של ג'ורג' פלויד, להוציא את שנאתם ליהודים, מהכח אל הפועל.

• • •

בעקבות האירועים, הסתפקתי בשאלות הבאות:

• האם מותר היה לחברי 'הצלה' לחלל שבת באיסורים דאורייתא, על מנת להזהיר את התושבים תוך נסיעה ברכב וקריאה באמצעות רמקול.

• האם מותר היה לר' יעקב פרידמן, ללכת בשבת לבית המרקחת ולמגן אותו, כדי שלא יבזז, משום שהאפשרות של גניבת תרופות מצילות חיים, או להבדיל, סמים העלולים לסכן חיים, מוגדרת כ"ספק פיקוח נפש", המתיר חילול שבת.

ובכלל זה יש לברר האם גם לאחרים מותר לסייע לר' יעקב למגן את רכושו, תוך כדי חילול שבת.

• מאחורי הרחובות הראשיים בשכונתינו, שלאורכם נמצאות החנויות שנבזזו ועלו באש, יש כביש גישה קטן, החוצץ בינם לבנייני מגורים הנמצאים בסמוך אליהם. פירוש הדבר, שהצתת החנויות עלולה להתפשט תוך דקות ספורות לעבר בתי תושבים חפים מפשע. ומעתה נשאלת השאלה, האם זו עילה להתיר לכל בעלי החנויות היהודים למגן אותן בשבת מפני פריצה והצתה העלולים לסכן חיי אדם.

• כאשר יש מרכז קניות שבו מספר חנויות של יהודים, האם זו סיבה נוספת להתיר לחלל שבת.

ספק נפשות דוחה את השבת

א. בסימן הקודם הבאנו את דברי הרמב"ם (הלכות שבת פ"ב ה"א) שפסק כי ספק פיקוח נפש דוחה את השבת: "ספק שהוא צריך לחלל עליו את השבת ספק שאינו צריך, וכן אם אמר רופא לחלל עליו את השבת ורופא אחר אומר אינו צריך, מחללים עליו את השבת **שספק נפשות דוחה את השבת**". וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' שכח סע' י) "כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללין עליו את השבת. ואם רופא אחד אומר צריך, ורופא אחד אומר אינו צריך, מחללים. ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחין קצת, **וספק נפשות להקל**".

עוד נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' שכט סע' ב) "אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב", ובטעם הדבר כתבו תוספות (יומא פה, א ד"ה לפקח) בשם ר"י: "דהיינו טעמא משום דכתיב וָחַי בָּהֶם ולא שימות בהם, **שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל**". ובהמשך (שם הלכה ג) נפסק: "מי שנפלה עליו מפולת, ספק חי ספק מת, ספק הוא שם ספק אינו שם, מפקחים עליו **אע"פ שיש בו כמה ספיקות**".

עוד נפסק (שם סע' י) "כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה, אף על פי שהוא על הבשר מבחוץ, מחללים עליו את השבת. ואם רופא אחד אומר צריך, ורופא אחד אומר אינו צריך, מחללים. ויש מי שאומר שאין צריך מומחה, דכל בני אדם חשובים מומחים קצת, **וספק נפשות להקל**".

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

לפנינו דברים ברורים, כי מותר לחלל שבת אפילו אם יש רק **ספק** פיקוח נפש.

דוגמא לדין זה הובאה בספר נפש הרב (ליקוטי הנהגות עמ' קסז) "מעשה באחד שנסע מביתו, ונשאר על שבת בעיר בריסק, ושמע בליל שבת היאך שפרצה מגיפת החולירע בעיירה שבה היו אשתו ובניו הקטנים שרויים, ובא ושאל מהגר"ח [מבריסק] אם מותר לו **לחלל את השבת בכדי לחזור לביתו תיכף ומיד להזהיר את בניו הקטנים** ולשומרים, שלא יכנסו אצל אחרים כדי שלא תדבק בהם המחלה. **והתירו הגר"ח לעשות כן** מדין **ספק פיקוח נפש שדוחה לכל איסורי תורה**".

מעתה בנדון דידן, שעל פי כל הערכות של גורמי הביטחון, על סמך הנסיון בעבר, שחלק גדול מההפגנות מסוג זה יוצאות מכלל שליטה והופכות לאלימות, הן בשל אלימות פיזית של המפגינים, והן בשל הצתת שריפות העלולות לסכן חיי אדם - ברור לחלוטין כי מדובר **בספק פיקוח נפש,** ומחובתם של אנשי ההצלה להתריע מפני סכנת הנפשות הצפויה ליוצאים מפתח ביתם בסמוך לאיזורים בהם מתקיימות הפגנות כאלו, אפילו אם לצורך כך נדרש לחלל שבת או חג. וכמו כן, היו רשאים לנסוע ברכב בשבת כדי להזהיר את היהודים הגרים בשכונות מרוחקות.

חילול שבת על "עסקי ממון"

ב. אמנם יש לברר, האם כשלא נשקפת סכנת חיים כתוצאה מההפגנות, אלא נזק לרכוש בלבד, האם מותר לחלל שבת להציל מנזק או ביזה.

במסכת עירובין (מה, א) מבואר כי "**נכרים שצרו** על עיירות ישראל, אין יוצאין עליהם בכלי זיינן, **ואין מחללין עליהן את השבת**. במה דברים אמורים, כשבאו על עסקי **ממון**. אבל באו על עסקי **נפשות**, יוצאין עליהן בכלי זיינן, **ומחללין עליהן את השבת**. ובעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על **עסקי תבן וקש**, יוצאין עליהן בכלי זיינן, **ומחללין עליהן את השבת**". ופירש רש"י: "הסמוכה לספר, עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ להיכבש לפניהם".

הרא"ש (עירובין פרק ד סימן ו) העתיק להלכה את דברי הגמרא ככתבן וכלשונן. אולם בהגהות אשרי (שם) הביא את דברי האור זרוע שכתב: "**ובזמן הזה,** אם באו שוללים על עסקי **ממון** יוצאין עליהן בכלי זיין **ומחללין עליהן את השבת.** וכן **מותר לכבות את הדליקה** בזמן הזה, מפני שיש שדרים בין קצת אומות [כשיש דליקה באים] **ושוללים והורגים**, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר". מבואר בדבריו, כי **בזמן הזה** מותר לחלל שבת גם כאשר נכרים באים על "עסקי ממון", משום שיש לדון את המצב כמו "עיר הסמוכה לספר".

וכן מבואר בדברי תרומת הדשן (פסקים וכתבים, סימן קנו) שמותר בזמן הזה לחלל שבת כשנכרים באים על "עסקי ממון" כי "ידוע הוא דבאו על על מנת שאם לא יניח הישראל לשלול ולבוז ממנו, יהרגנו, והוי עסקי נפשות".

להלכה נפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' שכט סע' ו) "עכו"ם שצרו על עיירות ישראל, אם באו על עסקי ממון אין מחללים עליהם את השבת; באו **על עסקי נפשות**, ואפילו סתם, יוצאים עליהם בכלי זיין **ומחללים עליהם את השבת**". בהלכה הסמוכה (שם סעי' ז) הביא מרן המחבר גם את דברי ההגהות אשרי: "יש מי שאומר שבזמן הזה אפילו באו על עסקי ממון, מחללין. שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי עסקי נפשות". וכתב הרמ"א: "ומכל מקום **הכל לפי הענין**". והמשנה ברורה (ס"ק יז) הוסיף: "הכל לפי הענין, היינו **לפי מה שמשער כעסן ופחזותן**". כלומר, ההיתר לחלל שבת נקבע לפי ההשערה עד כמה הנכרים כועסים ומעוניינים לבצע את זממם במהירות, וכתוצאה מכך נשקפת סכנת נפשות מיידית.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

יצויין כי בכף החיים (ס"ק כח) ביאר כי מרן המחבר כתב את ההלכה בלשון "**יש מי שאומר**, לא מפני שיש פלוגתא בזה, אלא כי **כן דרך השו"ע,** דדין שלא מצאו כי אם בפוסק אחד, כותב אותו גם כן בשם יש מי שאומר".

מפשטות הדברים יוצא, כי בזמן הזה, גם כשנכרים באים "על **עסקי ממון**", מותר לחלל את השבת, משום שמדובר **בפיקוח נפש**, נוכח הסכנה המיידית "שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו **יהרגנו**, והוי **עסקי נפשות**".

"עסקי ממון" - כאשר הנכרים באים על יחיד וכאשר באים על רבים

ג. המגן אברהם (שם ס"ק ה) תמה על ההיתר לחלל שבת על "עסקי ממון": "וצ"ע, דיניחנו ליקח הממון ולא יחלל שבת". כלומר, מהיכי תיתי להתיר לחלל שבת רק בגלל החשש שהיהודי **לא יניח** לנכרי לבצע את זממו ליטול את ממונו. וכי לא נאמר ליהודי להניח לנכרי לקחת את ממונו, ובלבד שלא יחלל שבת.

המגן אברהם תירץ: "ואפשר, כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישינן שמא יעמוד אחד **נגדם** ויהרג, ולכן מחללין. אבל באדם **יחיד**, **יניח ליקח ממונו** ולא יחלל שבת". דבריו הובאו במשנה ברורה (סי' שכט ס"ק טז) שכתב: "והני מילי [שמחללים שבת על עסקי ממון] **כשבאו על רבים**, דבוודאי יש לחוש שיעמוד אחד נגדם ולא ירצה ליתן להם ממונו ויהרגוהו, ולכן הוי כמו שבאו על עסקי נפשות. אבל **כשבאו על יחיד**, יניח ליקח ממונו ולא יחלל את השבת". מתבאר בדבריו, כי המג"א חילק בין נכרים שבאו לשדוד **יהודים רבים**, לבין נכרי או נכרים שבאו לשדוד **יהודי יחיד**. המקור לחילוק זה מבוסס על דברי הגמרא בסנהדרין (עב, א) "חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו". דהיינו, טבע הוא באדם, שכשרואה את ממונו הולך לאיבוד, אינו מסוגל להימנע מלהצילו. בשל "חזקה" זו נקבע הדין, שמותר לבעל הבית להרוג גנב הבא במחתרת. מפני שהגנב יודע, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ובעל הבית בוודאי ייאבק עמו, ומתוך כך מתכנן הגנב, שכשבעל הבית ייאבק כנגדו, יקום הוא עליו ויהרגנו. משום כך, רואים את הגנב כאדם הבא להרוג, ומותר לבעל הבית להקדים ולהרגו, מדין "הבא להרגך השכם להרגו". המג"א חידש שעל **יחיד** אפשר לסמוך ש"יניח [לנכרי] ליקח ממונו ולא יחלל שבת". אולם כאשר הנכרים באו על **רבים** "בוודאי יש לחוש שיעמוד אחד נגדם ולא ירצה ליתן להם ממונו ויהרגוהו, ולכן הוי כמו שבאו על עסקי נפשות".

[במסכת יומא (פב, א) הובא: "אם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לכך נאמר בכל מאודך". והקשה בשו"ת להורות נתן (ח"ט, קונטרס וחי בהם, פרק ד סימן ג) "איך יתכן שממונו יהא חביב עליו מגופו, הלוא אם ימסור נפשו למות, מה תועלת מממונו". וזו שאלה גם על החזקה "אין אדם מעמיד עצמו על ממונו", מה התועלת לאדם שימסור נפשו להצלת ממונו, שהרי אם ימות מה יעזור לו ממונו. וביאר הלהורות נתן: "נראה דבוודאי שאין אדם מוסר נפשו **בוודאות** כדי להציל ממונו, כי מה בצע בממונו אם לא יחיה, אלא שיש שנכנס **בספק** סכנת נפשות כדי להציל ממונו. ועיין רש"י (דברים כד, טו) ואליו הוא נושא את נפשו, אל השכר הזה הוא נושא את נפשו למות, עלה בכבש ונתלה באיל, ע"כ. הרי **דמכניס עצמו בספק נפשות בחושבו שינצל כדי להרויח ממון**. וחזינן שממונו חביב עליו מספק פיקוח נפשו, ועל כן מוסר עצמו לספק נפשות כדי להציל ממונו, דאם אין לו ממון הוא קץ בחייו, ועל כן איצטריך "בכל מאודך" למי שבלי ממון אין לו חיים"].

אימתי יחיד "מעמיד עצמו על ממונו"

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

ד. אולם יש להקשות על המג"א, מדוע כאשר נכרים באו על **יחיד** ליטול את ממונו, לא נחשוש לפיקוח נפש בגלל ש"אין אדם מעמיד עצמו על ממונו", כפי שכתב בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז אות ג) "וראיתי במנחת פתים להגאון רבי מאיר אריק, שהעיר על המג"א מהגמרא בסנהדרין (עב, ב) שאמרו על הבא במחתרת "אין לו דמים בין בחול בין בשבת" ונשאר בצ"ע [גם האור גדול (דף ח, ב) העיר על המג"א מהגמרא הנ"ל ונשאר קשה].

בספר וחי בהם (ח"א אות נט, על דברי השו"ע שם) הוסיף בביאור הקושיא: "דבריהם של המג"א ובאר היטב והמשנה ברורה תמוהים מאד, דאיפה מצינן גבי החזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו הבדל בין רבים ליחיד, הרי פשטות הגמרא (סנהדרין עב, א) הוא שאין שום הבדל כלל. שהרי כל החזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, **עיקרו נאמר ונלמד כשבא על בעל הבית יחיד**, ולא אמרינן ליה שיניח לגנב לקחת ממנו ממונו ולא יהרגנו, אלא מותר ומצוה לבעל הבית להורגו, והכל **כדי להציל את נפשו**, ולמה אמר המג"א **דביחיד** יניח ליקח ממונו ולא יחלל את השבת. ודוחק גדול לחלק בין אם גנב יחיד בא על בעל הבית או הרבה גנבים באים עליו, דרבים שבאים על יחיד יניח להם ליקח ממונו ולא יהרגם, שנצחונם בטוח, דלא מצינו חילוק זה בגמרא. והרבה פעמים מצינן דיחיד מתגבר על רבים, **אלא פשטות של הבא במחתרת הוא בין בגנב יחיד ובין בגנבים מרובים**, ולשון יחיד דכתיב בתורה "הגנב", וכן במשנה: "הבא", וכן בגמרא: "והאי מימר אמר".

בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מא הערה עד) הביא בקצרה את תירוצו של הגרש"ז אויערבך במנחת שלמה: "דיש להבדיל בין גנב שנכנס לדירה ואינני יודע מה טיבו, דעל זה נאמר דין דהבא במחתרת. וכל שכן אם הגנב בא ותובע מבעל הדירה מפתח בשביל לגנוב, או דורש ממנו לעמוד כל הזמן במקום מסויים, אין בעל הבית חייב לעשות שום דבר למלא רצונו של הגנב, כי רואים אותו כרודף, ולכן אמרינן הדין ד"הבא להורגך השכם להורגו". אבל אם אחד רואה גנב בדירה שלו והוא מריק את כל הארונות בלי שישים לב לבעל הדירה, ואינו דורש שום דבר מבעל הבית, על זה לא נאמר על בעל הממון עצמו דין דמחתרת, ואסור להורגו בשבת, ומובנים דברי השו"ע והמג"א, וצ"ע".

אמנם, הפרי מגדים (שם ס"ק ה) ציין למה שכתב האליה רבה (ס"ק ז) כי דברי המג"א "צריכים עיון".

זאת ועוד, המנחת שלמה (שם אות ז) הכריע להלכה שלא כדעת המג"א, והסביר כי דברי המג"א "**יניח ליקח ממונו** ולא יחלל שבת", נאמרו לשיטתו "שפסק (בסי' רמח ס"ק יד) שאפילו לדבר מצוה אין מפליגין בספינה לפני השבת, אם יצטרך אחר כך ודאי לחלל שבת. ולכן סובר דכמו כן אסור להתקומם נגד הגנב ולהכניס עצמו לסכנה בכדי שיהא מותר לחלל שבת ולהרגו. אולם הואיל והאליה רבא (שם ס"ק יב) חולק על המג"א וכתב שאין לזוז מפסק הריב"ש שהובא בשו"ע ולבוש דסובר שמותר, וכן מבואר בשו"ע הרב (שם סעיף יג) שאין למחות ביד המקילין הואיל ויש להם על מי שיסמוכו. ומעתה אף שהמשנה ברורה בביאור הלכה (שם) החמיר מאד וכתב "דאם יודע בודאי שיבוא לבסוף לחלל שבת אסור אף בתחילת השבוע", מכל מקום נראה דכל זה דווקא לענין זה שלא יצא בשיירא ולא להפליג בספינה וכדומה. אבל בנכרי הבא לבוז ממון ישראל, נלענ"ד דאם אין למחות נגד המקילים להפליג בספינה בשבת לדבר מצוה, מסתבר דבנדון דין אף **לכתחילה מצוה להתקומם נגד הגנב ולהילחם בו,** אף אם יצטרך אחר כך ודאי לחלל שבת. וכדאמרן קודם שעל ידי זה שיפקירו ממונם בשבת יתרבו הגנבים, וחזקה שאין אדם מעמיד על ממונו ויבואו רבים לידי סכנה".

סכנת נפשות בנטילת ממונו - "שלא יוכל לחיות עוד"

ה. המגן אברהם כתב בסיום דבריו הנ"ל בסימן שכ"ט: "עיין מה שכתבתי סוף סימן רמ"ח".

כוונתו לפסק השלחן ערוך (שם סע' ד) בנדון היוצא בשיירה במדבר "אם אחר שיהיו במדבר לא ירצו לשבות עמו, יכול ללכת עמהם חוץ לתחום, מפני פיקוח נפש". ולמה שפירט המג"א (שם ס"ק טז)

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

שלושה מקרים המוגדרים בעיניו כ"פיקוח נפש", המתיר לחלל שבת בהצטרפות לשיירה היוצאת לדרכה במדבר: "ואם מתיירא להתעכב במדבר [א] שמא יפגעו בו לסטים ויגזלו ממנו הבהמה ולא יוכל ללכת ברגליו. [ב] או אם **יקחו ממונו, לא יוכל לחיות עוד**. [ג] או אם יקחו מלבושיו בזמן הקור, במעט ימות בקרירות - כל אחד מאלו מקרי פיקוח נפש ומותר לילך עמהם". וכתב הפרי מגדים (שם ס"ק טז) בביאור דברי המג"א, שההיתר לחלל שבת נובע מכך ש"**כל ספק פיקוח נפש מותר בשבת**".

ולכאורה הדברים סותרים, כי בסימן רמ"ח כאשר **יחיד** מצטרף לשיירה במדבר, החשש פן ישאר לבדו במדבר ויטלו ממנו את ממונו כן מוגדר כ"ספק פיקוח נפש", ואילו בסימן שכ"ט כאשר באים נכרים ליטול **מיחיד** את ממונו, אין זה ספק פיקוח נפש המתיר חילול שבת, וצ"ע.

רבים - מתחילים בממון ומסיימים בנפשות

ו. כאמור לעיל, המג"א כתב וזה לשונו: "כיון דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו חיישינן שמא יעמוד אחד **נגדם** ויהרג, ולכן מחללין. אבל באדם **יחיד**, **יניח ליקח ממונו** ולא יחלל שבת". ונראה להסביר את דבריו בדרך שונה מהבנת המשנה ברורה, ולומר שהמג"א חילק בין **נכרים רבים** הבאים לשדוד יהודים לבין **נכרי יחיד** הבא לשדוד, כי החזקה ש"אין אדם מעמיד עצמו על ממונו", ובשל כך יש חשש פיקוח נפש בשבת, נאמרה רק כאשר מתנפלים עליו שודדים **רבים,** אבל "באדם **יחיד**, יניח ליקח ממונו ולא יחלל שבת".

בביאור החילוק בין נכרים רבים ונכרי יחיד, כתב רבי איתם הנקין [נרצח על קידוש השם יחד עם רעייתו נעמה לעיני ילדיהם על ידי בן עוולה בחג הסוכות, י"ט תשרי תשע"ו, ה' יקום דמם], בספרו אש תמיד (או"ח סי' שכט ס"ק א) "לולי דמסתפינא אמינא דנפלה טעות סופר בתרומת הדשן [לעיל **אות ב**], ורצונו לומר להיפך, "שאם **יניחנו** ישראל לשלול ולבוז, יהרגנו, והוי עסקי נפשות" [היינו להשמיט המילה "לא"], כנודע מהפרעות בכל הדורות, שמתחילים בממון ומסיימים בנפשות, ואינם צריכים לאחד שיעמיד עצמו על ממונו כדי להרוג בישראל רחמנא ליצלן. לפיכך, מכל מקום יש לצאת כנגדם בכלי זין ולא להניחם להיכנס למחנה ישראל, כן נלע"ד תחילה מסברא. וכששניתי בדבר זיכני ה' למצוא ראיה כמעט מוכרחת לזה, מדברי תרומת הדשן עצמו בשו"ת (סי' נח; הובא בבית יוסף סו"ס שלד) שכתב "מדתלי הטעם מפני שהם שוללים והורגים, ולא גרע מעיר הסמוכה לספר, משמע **ע"י חטיפת הממון יבוא לידי הריגה**". ובאמת המעיין באור זרוע בפנים (ח"ב סי' פד סעיף יג) ימצא שכתב "שאפילו אם באו לשלול בעלמא יוצאים בשבת בכלי זיין, **שכששוללים - אז כמו כן הורגים**. והרי כל זה מפורש ממש כפי שכתבנו".

לפי הסבר זה, אכן יש הבדל בין יחיד ורבים הבאים על עסקי ממון, כפי שכתב הרב הנקין בהמשך דבריו: "דין המג"א אמת כמובן, דהטעם הנ"ל **אינו כל כך שייך ביחיד**". כאשר **נכרים רבים** באים על "עסקי ממון", המציאות ההיסטורית הוכיחה לאורך דברי ימי העולם, שעד מהרה "עסקי הממון" הופכים ל"עסקי נפשות", תחילתם במעשי שוד וביזה וסופם בפוגרומים ומעשי אונס ורצח אכזריים. מה שאין כן **כשהיחיד** בא על "עסקי ממון", ובדרך כלל השוד לא מסתיים ברצח, צריך להניח לו לקחת את ממונו ולא לחלל את השבת, ואז ולמנוע בכך את סכנת הנפשות הצפויה.

• • •

ספק פיקוח נפש להצלת רבים מנזקי גוף

ז. והנה **בסימן הקודם** [**אות ח**] נתבאר כי בהלכות חילול שבת בספק פיקוח נפש, שונה דינם של **רבים** מדינו של **היחיד -** על פי דברי הגמרא במסכת שבת (מב, א) והרמב"ם (שבת פי"ב ה"ב) שכתב: "מותר לכבות גחלת **של מתכת** ברשות הרבים כדי שלא יזוקו בה רבים", ולא של עץ, שחייב על כיבויה מהתורה. אולם הטור (או"ח סי' שלד סע' כז) פסק כדעת רבי שמעון, ולכן כתב: ש"גחלת המונחת במקום שרבים

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

נזוקים בה, יכול לכבותה, **בין אם היא של עץ או של מתכת**" [בשלחן ערוך (שם) הביא את שתי הדעות]. וכתב הר"ן (שבת יט, ב מדפי הרי"ף) כי יש ללמוד מסוגיית הגמרא בנדון כיבוי הגחלת: "ומהא שמעינן דשרינן שבות דרבנן **במקום שהיזק הרבים מצוי**. והרב בעל הלכות **התיר עוד אפילו איסורא דאורייתא**, שנראה שהרב סובר **דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן**".

על פי האמור, פסק בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מא סע' כ; במהדורה הישנה) "חוטי חשמל שנפלו ברחוב ויש חשש שיגע בהם אדם, מותר להזעיק את חברת החשמל על מנת להפסיק את הזרם, ואין חיוב, מעיקר הדין, לעמוד שם במשך כל השבת כדי להתרות בבני אדם לבל יגעו בחוטים ויבואו לידי סכנה. ומכל מקום, המחמיר לעמוד שם, תבוא עליו ברכה". ובמקורות לסעיף זה (הערה סה) נכתב: "שמעתי מהגרש"ז אויערבך, דכמו שמצאנו שמותר לכבות גחלת כדי **שלא יוזקו בה רבים,** ואף לגאונים שסוברים שיש בזה איסור תורה, אפילו הכי לא נזכר דמחייבים אותו לעמוד שם כל היום ולהזהיר את הרבים".

הוראה נוספת בשם הגרש"ז, המדגישה את המשקל הרב שיש **לפיקוח נפש** של **רבים,** הביא ידידי רבי משה מרדכי פרבשטיין, ראש ישיבת חברון (קובץ אסיא, חלק נג-נג, עמ' 100): "בחור ששירת בצבא בחיל המודיעין, שם הצליחו לעלות על רשת תקשורת של מדינה עויינת ולפענח את הצופן שלה. תפקידו של החייל היה לעסוק בפענוח הצופן באמצעות מחשב. הפענוח היה, כמובן, כרוך בחילול שבת. טענתו למפקדיו היתה, שבשבת ברצונו לפענח רק חלק מהשדרים, אלו שלדעתו קיימת לגביהם סבירות גבוהה שהם נוגעים לישראל, אבל שדר שהסבירות שהוא קשור לישראל היא נמוכה, כגון שדר לאחת ממדינות אפריקה, ברצונו להניחו ולפענחו רק במוצאי שבת. מפקדיו טענו, שאמנם הם סומכים על שיקול דעתו, אבל רק כאשר הוא מבוסס על מידע עובדתי. כלומר, הפענוח בשבת חייב להיות מלא, אך ההחלטה אלו מן השדרים חייבים להעבירם בשבת - נתונה בידו.

ניגשנו יחד להגרש"ז אויערבך לשאול לחוות דעתו, והוא פסק כי החייל חייב לפענח את כל השדרים, מנימוק מעניין וחשוב בהגדרת **ספק פיקוח נפש.** למרות שאין כל הבדל בהלכה בין פיקוח נפש של יחיד ושל רבים, ואף על ספק פיקוח נפש של יחיד מחללים שבת, בכל זאת יש הבדל גדול ביניהם ברמת הסיכון הנחשבת לפיקוח נפש. כי תתכן דרגת סיכון שאצל יחיד לא תיחשב פיקוח נפש, ואילו אצל **ציבור** אכן תיחשב לפיקוח נפש. ולפיכך פסק הגרש"ז שעל החייל לפענח את כל השדרים, כיון שהנדון בהם הוא בטחון המדינה, אע"פ שאותו אחוז של סיכון לגבי אדם פרטי לא היה נחשב לפיקוח נפש", עד כאן דבריו.

נזק ממון של רבים נחשב כפיקוח נפש

ח. הנה כי כן דברי הר"ן כי "**נזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן**", נאמרו **בסכנה לגוף** - כוויה מגחלת המונחת ברשות הרבים, ויש לעיין האם כשעלול להיגרם נזק **לממון של רבים**, זו סיבה להתיר חילול שבת.

בענין זה מצאתי מציאה גדולה בדברי רבי יוסף ענגיל בגליוני הש"ס על הגמרא במסכת שבת (מב, א) "מכבים גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים", וזה לשונו: "ודע, ששמעתי בשם רב גדול וצדיק [במכתבי האדמו"ר הלב שמחה מגור (לבם של ישראל, ח"ג עמ' קיג) הביא זאת בשם האדמו"ר רבי מנחם מנדל מקוצק], שאמר שעל כן בפרשת "שמע" נאמר "ובכל מאודך" ולא כן בפרשת

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

"והיה אם שמוע", ואמר, כי "ובכל מאודך" פירשוהו חכמים **בכל ממונך**, ועל כן בפרשת "והיה אם שמוע" שנאמרה בלשון **רבים**, **וממון של רבים כנפשות** חשוב, ועל כן הוא נכלל בו במאמר "**ובכל נפשכם**", כך שמעתי. ונראה שיש לדברים אלו מקור בדברי הר"ן [שכתב] **דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן**. ואף דאיירי כאן [בגמרא בשבת ובדברי הר"ן] **בנזק הגוף** שיכווה גופם בגחלת, מכל מקום **זה ערך אחד עם ממון.** ושוב ראיתי דבר זה, **דממון רבים כנפשות חשוב**, יש לו מקור בספר החינוך (מצוה רלו)". כוונתו למה שכתב בספר החינוך בדין ה"מוסר", כי "פעמים שיש בו אפילו חיוב מיתה. וזה הדין התירו חכמים לעשות אפילו בחוצה לארץ לתיקון העולם, מוטב ימות איש אחד ולא יזיק ויאבד **לרבים** גופם או **אפילו ממונם**". והיינו שנזק ממוני לרבים, שקול כנזק לגופם - ובשל כך מותר להעניש את ה"מוסר" אפילו בעונש מוות. מדבריו של רבי יוסף ענגיל למדנו חידוש מופלא ביותר: **נזק לממון של רבים "חשוב כנפשות**", וכדי להתגונן מפניו מותר לחלל שבת, כפי שמותר מפני ספק פיקוח נפש.

ונראה כי "**רבים**" הם **שלושה**, כדברי הירושלמי (יומא פ"ב ה"ד) "מיעוט רבים שלשה". ובמסכת מנחות (סב, א) מבואר כי דין "ברוב עם הדרת מלך" הוא בשלושה. ולכן כאשר יש במרכז קניות ארבע או חמש חנויות בבעלות יהודית, הרי זה כנזק ממון של רבים, שמותר לחלל שבת מפניו.

אלא שעל חידושו של רבי יוסף ענגיל, כתב רבי משה צבי נריה בספרו צניף מלוכה (עמ' 125) "הדברים מופרכים מברייתא מפורשת בעירובין (מה, א) נכרים שצרו על עיירות ישראל, באו על עסקי ממון אין מחללים עליהם את השבת. ואם נאמר דממון רבים כנפשות חשיב לן, היתה הברייתא צריכה לומר דאפילו באו על עסקי ממון, כיון שהדבר נוגע לרבים, מחללים עליהם את השבת". והוסיף: "הגר"י ענגיל רמז לעיין בספר החינוך (מצוה רלו) בדיני מסור. אולם גם משם אין ראיה לדבריו, שכבר ביאר הריב"ש בתשובה (סי' רלח) שאנו דנים במסור דין **רודף**, שכל ישראל הנמסר בידי עכו"ם אפילו על עסקי תבן וקש, סכנה יש בדבר. הרי בפירוש שהשווה דין מוסר לענייננו. כלומר, שאם אמנם תחילתו ממון סופו נפשות. אולם סכנת איבוד ממון רבים כשלעצמה, זו לא שמענו".

• • •

כיבוי דליקה בשבת מחשש סכנת שברון לב

ט. בדרך כלל, כאשר אדם רואה את ביתו או את כל רכושו עולה בלהבות, הדבר עלול לגרום לצער ולשברון לב גדולים כל כך, עד כדי התקף או דום לב. נשאלת איפוא השאלה, מדוע אין להגדיר זאת כ"ספק פיקוח נפש" המתיר חילול שבת לצורך כיבוי הדליקה בשבת.

ומצאתי בדברי האדר"ת בקונטרס עובר אורח (סימן שלד), שהסתפק האם מי שרואה לנגד עיניו את כתבי היד של חידושי התורה עליהם יגע ועמל שנים רבות, רשאי לחלל שבת להצלתם, וכתב: "דהוי ליה **ספק סכנת נפשות** למי שעמל ויגע בהם כל ימיו, **ויוכל לבוא לידי חולי מעגמת הנפש** רחמנא ליצלן, וכמו ששמעתי על הגאון ר"א חרל"פ שהיה אבד"ק ביאליסטוק, שקרה אסון לכתבי קודש שלו, ולא האריך ימים מעוגמת הנפש, לא עלינו".

בספר משנת אברהם (סי' שלד אות א) הביא את דברי האדר"ת, וחיזק את סברתו מביאורו של האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קעד) לדברי תוספות (בבא מציעא קיד, ב ד"ה אמר) שאליהו הנביא [שהיה כהן] החיה את בנה של האשה הצרפית "משום פיקוח נפש", שאין כוונתם לפיקוח נפש של המת אלא "פיקוח נפש של האם שהיתה מצטערת מאד".

הנשמת אברהם הוסיף: "ותנא דמסייע ליה לבעל האגרות משה, **שמצטערת מאד נקרא פיקוח נפש**, כתב הנצי"ב (עמק שאלה, סימן קכ ס"ק ג) בפירושו על הגמרא (ברכות לא, א) שאמרה חנה אלך ואסתתר לפני בעלי. והקשה הנצי"ב, וכי שרי [לחנה] לגרום מחיקת השם [הכתוב בפרשת הסוטה]. אלא צריך לומר שראתה חנה עצמה מסוכנת, כמאמר רחל ליעקב ואם אין מתה אנכי, כך ראתה חנה שתמות מצער רעה ויגון של קנאה, **ומפני פיקוח נפש שרי**. ושמעתי ממו"ר הגר"י נויבירט ששאל, לכאורה יוצא

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

מכאן, שאדם שרואה את כל רכושו עולה באש בשבת, ועקב זה **יש חשש שמרוב צער יחלה ויסתכן, שיהיה מותר לכבות את האש בשבת**, כדי למנוע סכנת נפשות שלו".

שברון לב כתוצאה משריפה - "כאילו הוא ממית את עצמו ולא האש"

י. מנגד, רבי שלמה זלמן אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"א סימן ז) לא הסכים עם סברא זו, וכתב לחלק בין סכנה **ממשית לגוף** ובין סכנה הנגרמת כתוצאה **מעוגמת נפש**: "אף על גב דמצינן להרא"ש שכתב בריש פרק שמונה שרצים במי שפרעוש עומד על בשרו בשבת ונושכו "מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו, דאינו כמתכוין לצודו אלא כמתעסק שלא ישכנו, אפילו הכי **בהפסד** מרובה של ממון אף על גב שהכאב והצער הוא גדול פי **כמה**, והיה מסכים שיקטעו לו ידו אם על ידי זה ינצל רכושו, **אפילו הכי אסור.** והיינו משום **דצער הגוף ממש שאני**, וכהני תלת דפטור ומותר, צידת צבי ונחש ומפיס מורסא. **דבזה שנותן אל לבו ומצטער הרבה אין מתחשבים כלל**, משום דחשיב כאילו **הוא** ממית עצמו **ולא האש**". ולאור זאת הסיק: "ונראה דהנה מי שהוא עשיר מופלג ונפלה בשבת אש ברכושו, אף על גב שכבוי הוא רק מלאכה שאינה צריכה לגופה, אפילו הכי **אסור לכבות**, אף על גב **שצערו גדול עד מאד בראותו אש אוכלת ושורפת לעיניו את כל רכושו** ויהפך מעשיר מופלג לעני המחזר על הפתחים, וגם יש מקום לחשוש לנגישות והלבנת פנים שלא כדין מבעלי חובות, וגם אפשר **שיחלה האיש מרוב צער וימות**".

יסודות הדברים הובאו בשמו של הגרש"ז, בתוספת ובהרחבה גם בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מא הערה ח) "נקטינן שמותר לעשות מלאכה דרבנן להפיס דעתו של החולה הרוצה לראות את קרוביו, כדי שלא תיטרף דעתו (סי' שו סע' ט), וגם מתירים אפילו איסור תורה, וכמו שמותר להדליק נר עבור יולדת משום דיתובי דעתא דיולדת חשיב כסכנה, ואע"ג דאין זו רפואה ממש, והחולה עצמו אף שהוא חולה שיש בו סכנה, מכל מקום ודאי חייב להתגבר על רצונו, ואפילו הכי חוששים שמא לא יוכל להתגבר ומתירים. וכיון שכן צ"ע מה טעם לא חוששים עבור מי שכל רכושו נשרף, שיהא מותר להציל ע"י כיבוי, שהיא מלאכה שאינה צריכי לגופא, הרי ודאי דיש לחשוש שמרוב צער שנהפך פתאום מעשיר לעני יחלה ויסתכן. והלא אם כינה עוקצתו, פסק הרא"ש (ריש פי"ד דשבת) שמותר ליקחנה ולהשליכה מעליו, הואיל והצער כבר התחיל, ולכן כתב דדמי לקוץ ברשות הרבים. וגם מותר לכבות אפילו גחלת של עץ, משום הזיקא דרבים (סי' שלד סע' כז), והכי נמי גם כאן על פי רוב זה נוגע לכל בני המשפחה, שהם רבים. וגם נראה דאף שבעל הבית עצמו חייב לבטוח בה ולא לדאוג הרבה על איבוד דמיו, מכל מקום לאחרים צריך להיות מותר. וגם בעל הבית עצמו צריך לחשוש לאשתו ובניו, שהרי בני עליה הם מועטים, ולגבי רובא דעלמא החשש שיחלה מזה, הוא יותר קרוב מסכנה של בא במחתרת לגנוב ממון. וכל שכן בכהאי גוונא שיודעים על בעל הרכוש שהוא מאלה אשר ממונם חביב עליהם יותר מגופם, או שהוא חולה או חלש. גם ידוע שעל פי רוב בשעה שצריכים לבשר לאדם בשורה רעה כזו חוששים לחייו ומזמינים רופא שיהא נוכח בשעת מעשה. וכיון שכן מאי טעמא אסור לכבות. וחזינן נמי דאפילו אם יש ממש סכנת אבר, אין מחללים שבת ואין חוששים שיצטער הרבה עד שיחלה. ועי' מה שכתב במנחת שלמה (ח"א סוף סימן ז) משום **דחשיב כאילו הוא ממית את עצמו, ולא האש**".

וכן הובא בשמו בספר שולחן שלמה (ערכי רפואה ח"א עמ' צז) "לא התירו חז"ל לכבות דליקה בשבת **מחשש פיקוח נפש כשרואה שכל רכושו נהפך למאכולת אש**, דמאחר **שאין גוף האש סכנה** כי אם מה **שנותן אל לבו ומצטער** ואינו מתחזק בבטחון בהשי"ת, דבר זה נחשב כאילו האדם מתאבד בידיים**".**

אמנם בספר שולחן שלמה (שם, הערה כב) הביא את מכתבו של רבי אביגדור נבנצל בנדון: "הרבה נשאתי ונתתי ודנתי לפני אדמו"ר [הגרש"ז אויערבך] בזה, ונלע"ד **שבסוף ימיו הסכים דאין הכי נמי גם בשריפה יש לחוש לחולי לב**". לפי עדות זו, ככל הנראה חזר בו הגרש"ז מדעתו, ובערוב ימיו נטה להתיר כיבוי דליקה בשבת כשיש חשש ברור לשברון לב שיביא לידי פיקוח נפש.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

עם זאת, הדברים קשים להולמם, וכי החשש שכתוצאה מהדליקה יגרם שברון לב ועל כן יש להחשיב זאת כ"ספק פיקוח נפש" לא היה גם בזמן חז"ל ומרן השו"ע וכל הפוסקים הבאים אחריהם, אשר בכל זאת אסרו כיבוי דליקה בשבת, וצ"ע.

בהקשר זה, נזכיר את דברי רבי איסר יהודה אונטרמן, הרב הראשי לישראל, שכתב בספרו שבט מיהודה (ח"א שער א עמ' מט) "יש ראיות מוכיחות כי אע"פ **שפיקוח נפש דוחה שבת גם בספק ספיקא** ואפשרות רחוקה, מכל מקום **זה דווקא אם סיבת הסכנה כבר ישנה לפנינו.** אבל היכי שהסיבה איננה עוד אלא שהיא יכולה להתפתח אחר כך ממצב העניינים, **אין זה בגדר פיקוח נפש**. דאם אתה אומר כן, אין לך באמת שום חולה שאין בו סכנה, אחרי שתמיד אפשר גם במחלה קלה שיבואו סיבוכים שיגרמו לסכנה".

כיוצא בזה כתב החזון איש באגרותיו (ח"א אגרת רב) "בכלל **צריך זהירות יתירה בהיתר פיקוח נפש** בדברים שאין הפיקוח נפש לפנינו אלא **בעתיד**, ואם באנו להפריז על המידה, יפתחו כל החנויות בשבת בארצות הגולה בטענת הפסד כל הפרנסה ויבוא לפיקוח נפש. **וצריך לשקול במאזני צדק**, ובכלל אם הנידון לביטול השבת הוי כחילול השם, ובחילול השם יש דין יהרג ואל יעבור, וגם זה צריך שיקול דעת".

גם בנדון דידן, קשה לומר איפוא, ששברון לב **שאולי** יגרום סכנת חיים **בעתיד** נחשב כ"פיקוח נפש **לפנינו**", המתיר חילול שבת, וצ"ע.

• • •

הגדרת "ספק" סכנה ופיקוח נפש

יא. בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לב הערה ב) כתב: "ומה נקרא ספק סכנה, עיין יומא (פה, א תוד"ה ולפקח; הובא לעיל **אות ג**), וחי בהם ולא שימות בהם, **שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל**". ובהמשך דבריו (שם) ציין למה שכתב בשו"ת רבי עקיבא אייגר (סימן ס) "סכנה" פירושה הסתברות רחוקה עד כדי "**אחת מיני אלף שיצמח מזה סכנה**".

יחד עם זאת, הדברים עדיין אינם מוגדרים בהחלטיות, וכמו שהעיר רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג, בספרו התורה והמדינה (עמ' 13) "**הגדרה מדוייקת אין לנו עדיין**, שהרי גם ספק פיקוח נפש דוחה שבת, ומעולם לא שמענו גם במחלה שהיא ספק פיקוח נפש שהיא דווקא במחצה על מחצה, ועל כרחך שאפילו אם על פי רוב אינה סכנה, מכל מקום מחללים עליה את השבת. **ומעתה צא ותן לי את המידה והקצב, וצ"ע בזה**".

עוד כתב הגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ח"ב סימן כט אות ד) "לענין עיקר הדבר מה נקרא ספק פיקוח נפש ומה לא, **ועד איפה הוא הגבול,** גם אנכי בעניי הסתפקתי טובא בזה". וכתב: "מצד הסברא נראה לענ"ד דכל **שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה**, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש, וקרינן ביה בכהאי גוונא "וחי בהם" ולא שימות בהם. אבל **אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה, אין זה חשיב סכנה**". ומבואר בדבריו המחודשים כי הגדרת "סכנה" ו"פיקוח נפש" נקבעים על פי **דעת בני אדם**, ורק מה **"שדרך בני אדם לברוח מזה** כבורח פני הסכנה, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש", ומותר לחלל שבת מפניו.

ונראה כי הדברים עולים בקנה אחד, עם דברי הגרש"ז להתיר כיבוי דליקה בשבת במקרה שיש חשש לשברון לב, והיינו שהגדרת "**ספק** פקוח נפש" **נקבעת לפי כל אדם באשר הוא**, וכל מקרה ומצב תלוי לגופו.

• • •

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

התגוננות בשבת מפני נכרים המתקיפים 'ערים הסמוכות לספר' - בארץ ישראל או גם בחו"ל

יב. לעיל **[אות ב]** הובאו דברי הגמרא בעירובין "**בעיר הסמוכה לספר**, אפילו לא באו על עסקי נפשות אלא על **עסקי תבן וקש**, יוצאין עליהן בכלי זיינן, ו**מחללין עליהן את השבת**", ופירוש רש"י: "לספר, עיר שמבדלת בין גבול ישראל לגבול האומות, יוצאין עליהם, **שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש** לפניהם".

והנה בהמשך הסוגיא אמר רב יוסף בר מניומי אמר רבן נחמן: "**ובבל, כעיר הסמוכה לספר** דמיא. ותרגומא, נהרדעא". ועוד מובא: "דרש רבי דוסתאי דמן בירי, מאי דכתיב (שמואל א כג, א) וַיַּגִּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים נִלְחָמִים בְּקְעִילָה וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת הַגָּרָנוֹת. תנא, **קעילה עיר הסמוכה לספר היתה**, והם לא באו אלא על עסקי תבן וקש, דכתיב (שם) וְהֵמָּה שֹׁסִים אֶת הַגָּרָנוֹת".

ויש לבאר מה מוגדר "**עיר הסמוכה לספר**" - האם מדובר דווקא בעיר השוכנת בגבולה של **ארץ ישראל**, או בכל מקום שיש בו ישוב קבוע יהודים **בעולם** הסמוכה לישובים של נכרים.

מדברי רש"י "**שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ ליכבש** לפניהם", משמע כי מדובר דווקא על המקומות הנמצאים בגבולה של ארץ ישראל, ורק שם התירו לחלל שבת גם כשהנכרים צרו על "עסקי קש ותבן", כדי שלא ימשיכו מערים אלו לכבוש גם את הערים הנמצאות בתוך תחומה של ארץ ישראל. אולם בהמשך דבריו (ד"ה תרגומא) פירש רש"י את הגמרא: "אי זו היא עיר בבבל דהויא סמוכה לספר, נהרדעא, שהיתה סמוכה לנכרים מצד אחד, ולעיירות שיושבין בהן בני גולה מצד שני", משמע שלא מדובר בגבולות ארץ ישראל, שהרי נהרדעא היתה בבבל, ולא במקום הסמוך לגבולות ארץ ישראל, וצ"ע.

ואכן בספר תורת חיים (ד"ה ובבבל) פירש: "דנהרדעא **לאו סמוכה לספר היה**, והכי קאמר, בבל כיון דעיירות עובדי כוכבים סמוכות שם לעיירות ישראל, כדאיתא בפ"ק דיבמות (טז, ב) צָוָה ה' לְיַעֲקֹב סְבִיבָיו צָרָיו (איכה א, יז), אמר רב כגון הומניא לפום נהרא. לכך **אפילו עיר היושבת באמצע המדינה** ולא באו אלא על עסקי תבן וקש, **הוה ליה כעיר הסמוכה לספר, ומחללין עליהן את השבת**. שאם לא יעמדו נגדם, איכא למיחש שמא יבואו פתאום וילחמו עליה ויכבשו ויהרגום. ותרגומא נהרדעא דווקא, **לפי שיש שם יישוב קבוע וישראל הרבה**, לכך ראוי לחלל את השבת בשבילם. אי נמי, לפי שהיו שם עיירות של עובדי כוכבים סמוכות לה". ומבואר כי ההיתר לחלל שבת בהתגוננות מפני נכרים שצרו על "עיר הסמוכה לספר" נאמר גם בחו"ל על ישוב יהודי הנמצא בסמוך לעיירות של נכרים. וכפי שכתב הראב"ן (סי' שסג) "דכיון דסמוכה לספר, אם יעמדו ישראל על ממונם יהרגום ולא ייראו, כיון דסמוכי לגויים אחרים. **וכל שכן אנו שאנו יושבים בתוכם, שלא יראו מלהרוג, ומחללין את השבת ומצילין**". לתושבי חו"ל הדרים בין הנכרים מותר לחלל שבת כנגד נכרים הבאים על "עסקי תבן וקש" כדין "עיר הסמוכה לספר", היות והנכרים הבאים על עסקי ממון לא יראים מלהרוג את היהודים אם לא ימסרו להם את ממונם, כי יסמכו על כך שהנכרים הגרים בקרבת מקום יבואו לעזרתם.

וכן מפורש בדברי האור זרוע (הלכות שבת סימן פד) "כל שכן עתה שאנו דרים ביניהם, שאפילו אם באו לשלול בעלמא, שיוצאים עליהם בשבת בכלי זיין, **שכששוללים אז כמו כן הורגים**. **ואין לחלק בין היכא שצרו [הנכרים] כבר, לאומרים שרוצים לבוא לשלול. אלא כשהקול יוצא שרוצים לבוא לשלול, אע"פ שלא באו עדיין, מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר, כדי שלא יבואו,** ואין מדקדקין בפיקוח נפש**".**

נמצאנו למדים מדברי התורת חיים, ההגהות מיימוניות והאור זרוע, כי דין "עיירות הסמוכות לספר" לא נאמר בהכרח על עיירות הנמצאת בגבולה של ארץ ישראל, אלא על **כל ישוב יהודי קבוע ברחבי העולם**, הנמצא בסמוך ליישובים שגרים בהם נכרים, אליהם יכולים להימלט הפורעים הבאים על "עסקי

קש ותבן". או לחלופין, יש חשש שהנכרים הדרים בסמוך יבואו לעזרת הפורעים ויצטרפו אליהם במעשי הביזה וההרג.

חילול שבת להגנה מפני נכרים הבאים על עסקי ממון - מהלכות 'פקוח נפש' או מדיני 'כיבוש' ו'מלחמה'

יג. **בדברי האור זרוע שהובאו לעיל "כשהקול יוצא שרוצים לבוא לשלול, אע"פ שלא באו עדיין, מותר ללבוש כלי זיין לשמור ולעשות קול בעיר, כדי שלא יבואו,** ואין מדקדקין בפיקוח נפש**", מפורש כי ההיתר לחלל שבת הוא** מהלכות פיקוח נפש**, וכפי שכתב ידידי רבי אברהם אבידן (שבת ומועד בצה"ל, עמ' ה) "הרי לנו ראיה ברורה מדברי האור זרוע שהיתר המלחמה הוא מדין פיקוח נפש. שאם לא כן, מדוע הוא מנמק את היתר היציאה למלחמה בשבת כאשר יוצא קול שהאויב עלול לפשוט על העיירה, בכך שאין מדקדקין בפיקוח נפש. כן ניתן להוכיח זאת מדברי המחבר בשו"ע (שם סע' ו)** שאפילו סתם**, כלומר שלא ידוע בודאי שהנכרים באו על עסקי נפשות, מחללין עליהם את השבת, וראה שם במשנה ברורה (שם ס"ק יג) שביאר זאת משום** הספק נפשות להקל**". בהמשך דבריו כתב הרב אבידן: "הוכחה נוספת שהיתר הלחימה בשבת נובע מההלכה של פיקוח נפש, אפשר להביא מדברי הרז"ה (שבת יט, א) בטעם חיוב הקדמת המלחמה ג' ימים קודם השבת, מפני שאין דבר העומד בפני** פיקוח נפש**".**

מאידך גיסא, מלשון רש"י בפירוש טעם ההיתר לצאת למלחמה בעיר הסמוכה לספר אפילו על עסקי קש ותבן "שמא ילכדוה ומשם תהא נוחה הארץ **ליכבש לפניהם**", נראה שההיתר הוא מדיני **הכיבוש של ארץ ישראל.** וכן משמע מדברי התוספות בעירובין (שם מה, א ד"ה אי) שכתבו בתוך דבריהם "מדקאמר וַיִּגְּדוּ לְדָוִד לֵאמֹר הִנֵּה פְלִשְׁתִּים **נִלְחָמִים** בְּקְעִילָה, דקרי ליה **מלחמה**, ומסר דוד נפשיה עליה אף על פי שלא באו אלא על עסקי תבן וקש, שמע מינה דמחללין עליה נמי את השבת". ומבואר כי ההיתר של דוד המלך להילחם בקעילה "על עסקי קש ותבן" היה **מדיני מלחמה** וכיבוש ארץ ישראל, ולא **מהלכות פיקוח נפש**.

להלן [**סימן כט אות ח**] הבאנו בהרחבה את היסוד המבואר בדברי האחרונים, כי **למלחמה יש "כללי הלכה" שונים**, ואף שבכל התורה סכנת "**פקוח נפש**" דוחה את קיום המצוות, שונה הדין בשעת מלחמה - שגזרה התורה להסתכן ביציאה למלחמה. נציין בקצרה לדבריו של רבי אברהם שפירא, הרב הראשי לישראל וראש ישיבת מרכז הרב, שביאר בספרו מנחת אברהם (ח"ד סימן א) את ההבדל בין חילול שבת מדין **מלחמה** או משום **פיקוח נפש**: "רק בדין פקוח נפש אמרינן שאינו חייב לסכן עצמו, אבל בדין מלחמה הרי זוהי המצוה שיסכן עצמו במלחמה. ויתכן שחילול שבת **במלחמה** הוי בגדר **'הותרה'**, משא"כ פקוח נפש בשבת הוא **'דחויה'** (כלשון הרמב"ם הלכות שבת פ"ב ה"א "**דחויה** היא שבת אצל סכנת נפש"). ולפי זה נראה דלא רק על נפשות, אלא גם אם באים לכבוש העיר שאינה בספר שתהא תחת רשותם, וכל שכן לשבי גם כן יוצאים בכלי זין בשבת".

מדבריו למדנו ב' חילוקים בין ההיתר לחלל שבת מהלכות פקוח נפש להיתר מדין מלחמה:

• מדין **'מלחמה'**, השבת **'הותרה'** - דהיינו אין כל צורך להתאמץ הרבה כדי לצמצם בעשיית המלאכות האסורות. מה שאין כן **בפקוח נפש**, השבת **'דחויה'** - יש להשתדל לעשות את הדברים בדרך של היתר, הגם שהדבר כרוך במאמץ, כדי להימנע מעשיית מלאכה אסורה.

• בהיתר לחלל שבת מדין **'מלחמה'**, מצוה לסכן עצמו להציל את המותקפים, מה שאין כן במצב של **פקוח נפש**, שאינו חייב לסכן עצמו להצלת הזולת [דברי המנחת אברהם יובאו בהרחבה להלן **סימן לג אות ז**].

• חילוק נוסף מתבאר בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן קז): **"מלחמה** בשבת הותרה מהפסוק (דברים כ, כ) עַד רִדְתָּהּ (כדברי הגמרא בשבת; לעיל **אות ו**). ולכאורה מה צריך פסוק להתיר, הא הו"ל **פיקוח**

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

נפש ובודאי דוחה שבת. ואולי **למלחמה בשבת יש פסוק מיוחד**, שכיון שהותר, **הותר לגמרי**. זאת אומרת, **לדברים השייכים למלחמה אפילו שאינם פיקוח נפש**, כגון לשבור מה ששייך לאויבים למלחמה, אפילו שאינם פיקוח נפש".

ואף שבדברי הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ה הלכה א-ב) שדיני היציאה ל'מלחמה' כפופים **למלך** [במלחמת **מצוה**] **ולסנהדרין** [במלחמת **רשות**]**,** מכל מקום גם **בזמן הזה** יתכן דין 'מלחמה' גם ללא מלך וסנהדרין, כפי שביאר הרב שפירא בהמשך דבריו: "נראה דמשום חלות דין מלחמה באמת אין צריך למלך, ואדרבה חלות שם מלחמת מצוה היא על ידי **המצוה לחוד**, דהיינו שעל ידי המצוה שיוצאים כל ישראל, נעשה חלות דין מלחמה לכל דיניה".

דין 'מלחמה' - גם בהתגוננות מול התקפות פורעים בחו"ל

יד. על פי האמור, נשוב לדון בשאלה האם מותר לחלל שבת לצורך הצלת רכוש מביזה על ידי פורעים בחו"ל.

הנני לצרף בזה מכתב ששלח לי ידידי, רבי **שלמה דיכובסקי**, בנדון:

ב"ה ו' בתמוז תש"פ

לרבי **צבי** שליט"א - אורך ימים ושנים טובות!

ארחיב מעט בכתב, את הדברים שדברנו בעל פה.

רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל ("מנחת שלמה" חלק א סימן ז אות ב) מביא את דברי המגן אברהם, ויש בדבריו שני קטעים חשובים, אצטט את שניהם, כי יש ללמוד מכך הלכתא גבירתא בפסיקה לציבור.

[א] "אפשר, דכדי שלא יתרבו גנבים ופורצים – כמו שמותר לצבור להסתכן **במלחמת רשות**, כך **רשאי כל יחיד לעמוד על ממונו,** אף אם מכניס עצמו לספק סכנה. וגם כיון שדרך העולם בכך, אפשר דהרי זה דומה למה שאמרו חז"ל בכמה מקומות על ספק סכנה, והאידנא שומר פתאים ה'. וצ"ע".

[ב] "גם נלע"ד, דכמו במלחמת רשות, אם התחילו בערב שבת, הרי יודעין ודאי שמכניסין עצמן בכך לחילול שבת, ואפילו הכי שרי, גם כאן, כיון שהעכו"ם הוא שהתחיל בזה, שבא לגזול ממון מישראל ולהרוג אותו אם לא יניחנו, וכמו שכתבתי קודם, דכמו שיש **מלחמה של צבור**, כך יש גם **מלחמה של יחיד עם רודפו**, ואין זה חשוב כמתחיל בשבת, כיון שהגנב התחיל בכך ולא הבעה"ב. וגם מסתבר, דכיון שברור הדבר שאם רבים ינהגו כמגן אברהם לוותר על ממונם בשבת, יתרבו ודאי הרודפים בשבת, ביודעם שביום זה יתנו להם לבוז ממונם של ישראל. וכיון שמחמת החזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, יהיו הרבה אנשים אשר לא יוכלו לוותר על ממונם ויבואו לידי סכנה, לכן **אפשר דחשיב ודאי כמלחמת מצוה,** אשר רבים סוברים שמותר גם להתחיל בשבת".

לסיכום פסק רבי שלמה זלמן זצ"ל, כי כיון שרוב הפוסקים חולקים על המגן אברהם, יש לכתחילה לנהוג כמותם.

למדנו מדבריו הלכות גדולות:

1. דין מלחמת רשות ומלחמת מצוה, קיים גם במלחמות יחיד. בכל מלחמה שיש בה ספק פקוח נפש ליהודי, אף אם בתחילתה נראה שאפשר לרצות את המתקוממים בממון, ושאין כוונתם אלא הרכוש ולא הנפש, יש לראות את האפשרויות הרחוקות יותר. כך שגם מלחמת יחיד, הופכת להיות **מלחמת מצוה**.
2. כל סכנת נפשות ליהודים מקבלת דין של מלחמה. מותר במלחמה לעשות את כל הדרוש גם בשבת, וגם להתחיל את המלחמה בשבת או בערב שבת, בלי לחשוש מחלול שבת.
3. בהלכות פקוח נפש של צבור ושל יחיד, צריך לחשוב גם על אפשרויות רחוקות, ואם קיימת אפשרות שהקפדה על שמירת שבת תגרום סכנת נפש ליהודי אחד במקום אחר, מותר, ואף מצוה לחלל שבת.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

4. אסור חלילה להביא למצב שגויים יחשבו שהיהודים בשבת נמנעים מפעולות שאין בהן פקוח נפש, כי התוצאה תהיה פקוח נפש גדול יותר, כי הגויים יכוונו את מלחמותיהם ליום השבת. כידוע, בספר חשמונים (א, פרק ב) מסופר, שבהתחלה כאשר היוונים הקיפו את המערות שהיהודים הסתתרו בהן במדבר בשבת, הם סירבו לחלל את השבת ולהילחם, וכתוצאה מכך נטבחו אלף יהודים, אנשים נשים וטף. וכאשר שמעו על כך מתתיהו ובניו, אמרו: "אם עשה נעשה כאשר עשו אחינו לבלתי התייצב לפני הגויים בעד נפשנו ותורתנו, עוד מעם והשמידונו. ויוועצו כולם ביום ההוא לאמר, אם הלחם ילחמו אויבינו בנו ביום השבת, ועמדנו על נפשנו, לא נמות כמות אחינו במערות". כדאי לעיין בזה.
5. אין הבדל בין ארץ ישראל לחו"ל. במסכת עירובין (מה, א) נאמרה ההלכה שבעיר הסמוכה לספר, אפילו באו הגויים על עסקי קש ותבן, מחללים שבת ונלחמים עמם. ועל כך אומרת הגמרא: "ובבל כעיר הסמוכה לספר דמיא", כיון שהיה בה ישוב יהודי גדול. בכל מקום שיש ישוב יהודי, ויש חשש ממהומות של גויים, מותר לנקוט בכל הפעולות הדרושות בשבת, בכדי להדוף את התוקפים. כולנו יודעים שהמהומות הללו, גולשות בקלות לסכנת נפשות, כך שכל מהומה, אפילו על עסקי קש ותבן, עלולה להביא להרג יהודים.

סוף דבר: אילו היו שואלים אותי, כיצד לנהוג במהומות הקשות בארצות הברית בשבת, הייתי פוסק ללא פקפוק, כי מותר לחלל שבת, בכדי להציל רכוש יהודי שמשמעותו גם הצלת נפשות.

גם משום שמדובר בפקוח נפש של רבים, וגם משום החשש לפגיעה בנפשות.

גם לי ברור כי בתקופה האחרונה, נוכחנו לראות כי רצף ה"תקריות" האנטישמיות ברחבי העולם, נגד בתי כנסת ונגד יחידים, מוכיח שאנו נתונים **במלחמה** של ממש - על כל המשמעויות והדינים שלה, אשר נתבארו לעיל.

• • •

כיבוי דליקה העלולה להתפשט ולסכן חיי אדם

טו. כפי שהוזכר בפתיחה, מאחורי הרחובות הראשיים בשכונתינו, שלאורכם נמצאות החנויות שנבזזו ועלו באש, נמצאים בנייני מגורים, ונראה כי החשש שהצתת החנויות עלולה להתפשט תוך דקות ספורות לעבר בתים אלו, מהווה סיבה נוספת להתיר לכל בעלי החנויות היהודים לעשות בשבת את כל מה שביכולתם בכדי למגנם מפני הצתה אפשרית.

המקור לכך הם דברי הרמ"א (או"ח סי' שלד סע' כו) "כתבו הראשונים והאחרונים ז"ל, **שמותר לכבות דליקה בשבת משום דיש בה סכנת נפשות** והזריז הרי זה משובח. ומכל מקום הכל לפי הענין, דאם היו בטוחים ודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר, אסור לכבות; אבל **בחשש סכנת ספק מותר לכבות** אפילו הדליקה בביתו של כותי, וכן נוהגים. ודווקא לכבות הדליקה **דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה** [האסורה מדרבנן], ויש סכנה אם לא יכבה". וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק עג) "ומזה יצא ההיתר **לכבות הדליקה בכל מקום**, כיון דאפשר אם לא יכבנה אל יחסר מהיות שם בעיר זקן או חולה שאין יכול לברוח **ותבוא הדליקה עליו**".

וכן נפסק ספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מא סע' א) "דליקה שנפלה, הרי במקום שיש חשש לפיקוח נפש, ויהא החשש, אפילו רחוק ביותר, כגון דליקה בבית שאיננו עומד בודד ויש לחשוש שתתפשט ותגיע לבית שיש בו זקן או חולה או תינוק, אשר אי אפשר יהיה להוציאם משם בעוד מועד, מותר להפסיק בו זרם החשמל ולכבות את הדליקה. ואף מותר לקרוא גם בטלפון למכבי אש על מנת שיבואו לכבות, ומצוה לפרסם דין זה ברבים".

חילול שבת להצלת רכוש מביזה[14]

ידידי רבי אשר וייס, בספרו שו"ת מנחת אשר (ח"א סימן כז), הביא את דברי הרמ"א הנזכרים וכתב: "הרבה חככתי בדבר האם גם בזמנינו נאמר כן, דהלא רוב הבתים בארץ ישראל בתי אבן הם ואינם נשרפים ואינם נמסים מפני האש, ולכאורה הסכנה רחוקה שהאש תתפשט מבית לבית, משא"כ בהרבה מקומות בחו"ל שרוב הבתים הם בתי עץ שהופכים למאכולת אש ונהפכים חיש מהר לתל חרבות, אך לאחר חקירות ודרישות נתברר לי שגם בארץ ישראל **הסכנה קרובה**, ש**אם לא יכבו את האש תתפשט האש מבית לבית** דרך תעלות החשמל, ויש סכנות רבות באש בלתי מבוקרת כגון פיצוץ בלוני גז מן החום הגבוה אף אם לא הגיעה אליהם ממש, ונפילת קווי מתח גבוה שיש בהם סכנה נוראה וכדומה. ומשום כך נראה דכשם שכל גדולי הפוסקים האחרונים, האליה רבה, שו"ע הרב, ערוך השלחן והמשנה ברורה, כתבו דיש לכבות כל שריפה שבבית [אלא אם כן ידוע בודאי שאין בו סכנה, כגון הדר בבית מבודד שאין בתים בסביבותיו], כן יש לדון גם בזמנינו, ובפרט מכיון שמדובר בכיבוי שהוא מלאכה שאין צריכה לגופה".

וכן פסק הראשון לציון, רבי יצחק יוסף, בילקוט יוסף (שבת ח"ד סימן שלד סע' ב) "בבנין דירות משותף שבזמנינו, שיש בזה חשש סכנה, יש להזעיק את מכבי האש ולחלל שבת מפני ספק פקוח נפש. ואפילו אם הוא ספק סכנה, מחללין שבת, כמבואר בשלחן ערוך (סי' שכט סע' ג) והרמ"א שם".

לפיכך, גם בנדון דידן, ברור שהסכנה הצפויה מהצתת חנויות בסמוך לבנייני מגורים, היא **ספק פיקוח נפש לפנינו,** אשר מותר לחלל שבת למניעתה.

סוף דבר

כאשר יש ידיעות ברורות על התארגנות להפגנות, שעלולות להתפתח למסע אלימות והרס, נראה להתיר לחלל שבת לצורך הגנת חנויות מביזה והצתות, על פי:

[א] פסק השלחן ערוך שבזמן הזה אם באו נכרים **רבים** על עסקי ממון, מחללים את השבת "שאם לא יניחנו ישראל לשלול ולבוז ממונו יהרגנו, והוי **עסקי נפשות**".

[ב] חידושו של רבי יוסף ענגיל, שבמקום שיש שלוש חנויות של יהודים, הרי זה "**ממון של רבים**", הנחשב כ"סכנת נפשות", שבגינה מותר לחלל שבת.

נימוקים אלו להיתר, נכונים לא רק לבעלים של הרכוש, אלא לכל אדם.

[ג] דברי הפוסקים שהתירו כיבוי דליקה בשבת כשיש **חשש ודאי לשברון לב** שיביא לידי פיקוח נפש. היתר זה הוא לכאורה רק לבעליו של הרכוש, המכיר בעצמו בסכנת הנפשות שתיגרם לו כתוצאה משברון הלב, אך לא לאחרים.

[ד] מדין **מלחמה** שנאמר על "עיר הסמוכה לספר", וכמו שנתבאר ש"ספר" הכוונה למקומות ישוב יהודיים בכל רחבי העולם, הנתונים להתקפות אנטישמיות, וההתגוננות כנגדם בשבת מותרת כדין **מלחמת מצוה** - על כל המשמעויות והדינים שלה.

בנוסף לכל הנ"ל, כאשר יש חשש **שהצתות הרכוש יסכנו חיי אדם**, חובה על כל אחד ואחד להזדרז לחלל שבת לצורך מניעתם, מחשש **ספק פיקוח נפש**.

פרק ב - משא ומתן הלכתי

מכתבים הערות והארות שנתקבלו על סימן זה

בערב ראש חודש תמוז תש"פ, שלחתי את הנוסח הראשוני של השיעור לעיונם של ידידי היקרים. כדרכה של תורה, נשאתי ונתתי עם דברי המשיבים והמשיגים, ומיני ומינייהו תסתיים שמעתתא, בתפילה שיתקיים בנו מאמר חז"ל (קידושין ל, ב) "את והב בסופה, אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקים בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה לזה".

סדר המכתבים והתשובות מושתת על סדר השיעור.

יצויין כי ההערות נכתבו על הנוסח הראשוני של השיעור, ולכן באיזהו מקומן, נמצא מענה לחלק מההערות במהדורה הסופית של השיעור.

• • •

הרב דוד קאהן שליט"א, ביהמ"ד גבול יעבץ, ברוקלין, נוא יארק, העיר את הערותיו על גליונות השיעור:

א. בפתח הדברים צריך לדעת שיש נפק"מ גדולה בין דין מלחמה, כהא דנכרים שצרו על עיירות ישראל, לדינא דפקוח נפש. דזה פשוט שאין גבר יכל לפטור את עצמו לצאת למלחמה מפני שיש פקוח נפש בדבר, דהמצוה של יציאה למלחמה כוללת מה שלעולם יש פקו"נ בדבר.

והנה עיין בנצי"ב על התורה על הקרא (בראשית ד-ה) שאיסור הריגה בב"נ נאמר רק "מיד איש אחיו".

וכן עיין במהר"ל בגור אריה בפרשת וישלח שנושא ונתן בהיתר של שמעון ולוי להרוג אנשי שכם ואמר שכשיחיד מאומה פוגע בכבודו של אחד מאומה אחרת, מותר להאומה השניה לערוך מלחמה.

ויוצא שלדעתם יש חלות דין מלחמה שאינו דומה לדיני פקו"נ.

אמנם כשמשערים שאם נניח להגויים לשלול יבוא מזה פקו"נ [כמש"כ **באות ב**] לומדים מהגמ' דכ"פ פקו"נ קשור בהפסד ממון וכמש"כ הרמ"א דהכל לפי הענין.

ב. מבלי להתעמק בזה הייתי אומר [לאנשי הצלה שיצאו להזהיר התושבים] דהוי היתר גמור (ואפילו חיוב), אמנם הייתי מייעץ להם כיון שאין העסק דחוף כמו הובלת חולה שיש בו סכנה לבית החולים, שיעשו הכל שאפשר בשינוי (כמו לשנות הרגל להצד וכדומה).

ג. מה שרציתם לדון האם לר' יעקב מותר לצאת להגן על בית המרחקת שלו, אני הייתי אוסר לו מטעם פיקוח נפש שלו.

ד. על הסתירה בדברי המג"א **[אות ה]** איני רואה קושיא דהממית כאן הוי המדבר ולא הגויים שאם יקחו ממנו דברים פ"ה במצב של סכנה מטעם המדבר - ופשוט.

ה. אינו צריך לפנים שהתירו אסורא דרבנן משום היזיקא דרבים. וגם בנידון חוט החשמל הרי הוי סכנת נפשות ממש וקיימ"ל כדעת הראב"ד דהותרה בפקו"נ והוי כאילו הוי יום שלישי ופשוט שאינו צריך לעמוד שם כל היום. ולא נכון לכתוב שנזקי ממון של רבים נחשב כפקו"נ ממש.

ו. איני מבין איך פירש הגר"מ פיינשטיין זצ"ל באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' קעד) דברי תוס' ב"מ (קיד, ב ד"ה אמר), ואדרבא אם נפרש ככה הרי בעינן לרוח הקודש (של אליהו) שהאם תמות אם לא יצליח להחיה בנה, ואיך נוכל לשער מעצמנו על עגמת נפש שמביא למתה.

ובמה שהביא הנצי"ב מקרא "ואם אין מתה אנכי", עיין שם ברמב"ן עה"ת איך שפירש "מתה אנוכי" דהוי דרך נשים לדבר בגוזמא.

ועוד, הלא חז"ל דימו סומא עני ומי שאין לו בנים דהויין כמת, ולא מצינו שמחללים את השבת כדי שלא יהיה עני או בלי זרע או סומא (ומהר"ם מרוטנבורג שהתיר בסומא בב' עיניו דווקא שיפול בבור – והבאתי ראיה לו מע"ז כח, ב "עין שמרצה" דווקא לשון יחיד ורק לפי הסימנים שם דאז (בימי הגמרא לאיזה מפרשים) הוי פקו"נ.

ז. להתאים הוראה שרשאי לכבות מטעם החשש שימות [בגלל שברון לב] עם מש"כ המגן אברהם לעיל שיתחזק ולא יעמוד נגד הגוי - אי אפשר להתאים שתי הוראות אלו.

ח. ביקרתי בביתו של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל כשאירע המעשה עם השונאי ישראל יהודי שהיה לו חנות בית מרקחת בחיפה ו"הלשין" שיהודי חרדי לא רצה לטלפן לעזרה כשגוי נלקה באוטו, ופרסמו כל העיתונים ברחבי תבל המעשה, וכשבאו לברר הדבר, הודה שלא אירע המעשה כלל, אבל "האם אין זה נכון שחרדי לא יטלפן לחלל שבת להציל גוי". והעיתונים (לא כולם) אע"פ שכמה מהם פרסמו הדבר בעמוד הראשי, לא כתבו שזה לא היה נכון אלא באיזה עמוד באותיות קטנות.

והגר"מ זצ"ל אמר שמטעם זה מותר לחלל שבת אפילו בדאורייתא, שהוא תופס (וכן הודיעוהו שאירע ככה) שיש בזה פקו"נ לישראל על ידי זה שהרופאים הגויים לא ירצו לרפאות יהודים במקום פקו"נ.

ט. במה שכתב במסקנה "סוף דבר", לענ"ד נראה ובפרט לפי המצב העכשוי לפי ההנהגה של ראשי המדינה עתה בארה"ב וראש העיר שיש פקו"נ ליהודים להציל, איני רואה שום פוסק שיודה להגר"י ענגיל.

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרה"ג רבי **דוד קאהן** שליט"א

ביהמ"ד גבול יעבץ , ניו יורק

שלום וברכה

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

אפתח בשיר ושבח לחי העולמים, שהחייני וקיימני מגיא צלמות, החזירני להתהלך בארצות החיים, ונתן לי כוחות להשיב למכתבים המגיעים אל שולחני. תודה על האיחולים והברכות להחלמתי השלימה.

קורת רוח רבה היתה לי לקבל את הקונטרס מלא ברכת ה' הערות והארות מחכימות, ולחביבותן אשיב על כמה מהן, אם כי מעריך ומייקר אני את כולן.

א. צדקו דברי מע"כ לחלק בין דיני מלחמה לפקו"נ, ובין הפרקים של לימוד וכתיבת השיעור הקודם ועד לקבלת הערות מע"כ, שבתי ועיינתי בנושא **דיני 'מלחמה' בהתגוננות מפני התקפות מחבלים ופורעים בארץ ובחו"ל**, ועתה שילבתי תמצית הדברים במהדורה המתקונת של שיעור זה.

ב. ביררתי אצל חברי 'הצלה' מה היו העובדות וסדר השתלשלות האירועים, ועלה בידי כי ההתראה על ההפגנות נתקבלה בשעה רבע לשבע בערב, סמוך לשעה שבע - הזמן המשוער שאמורים היו ללכת לתפילת מנחה בבתי הכנסיות. מסתבר איפוא כי הסכנה היתה דחופה, ואולי כמו הובלת חולה מסוכן לבית החולים.

ג. בתקופה האחרונה, נוכחנו לראות כי רצף ה"תקריות" האנטישמיות ברחבי העולם, נגד בתי כנסת ונגד יחידים, מוכיח שאנו נתונים במצב **מלחמה** - על כל המשמעויות והדינים שלה, ואולי בשעה זו של סכנת מלחמה אין להימנע משום פקו"נ, וכמו שכת מע"כ בדברי הפתיחה.

אסיים בברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה בבריות גופא

צבי רייזמן

• • •

הרב שאול אלטר שליט"א, ראש הישיבה, כתב:

לידידי חביבי הרב ר' **צבי** נ"י

ילכו מחיל אל חיל בתוספות עוד ועוד בירורים תורניים כאשר עם לבבך.

א) לא ראיתי במאמר שדנת למעשה, באשר לחילול שבת מחשש לגניבת סמים העלולים לסכן חיים. ולדעתי, היות שהבוזזים **נכרים**, אין צורך לחוש לפיקוח נפש בשבת.

ב) לדעתי, להך דינא דסי' שכ"ט עכו"ם שבאו על עסקי ממון [**אות ג**], אין שייכות לנדוננו. ברור שהמפגינים מתכוננים לבזוז ואולי לפגוע במי שימצא בדרכם, אבל ההרס והפוגרום והביזה רק מניח את דעתם, ואין **שום** חשש שכתוצאה מזה יבואו להרוג אנשים בבתים פרטיים. וגם כוחות הבטחון לא ישבו בידיים שלובות במקרה כזה. דברי הרא"ש מדברים בסיטואציה אחרת ובזמן אחר, שחיי היהודים היו הפקר, והגויים רק חיכו להזדמנות של פוגרום שיוכלו להשיג.

ג) במש"כ בפסק השו"ע בנדון היוצא בשייר במדבר [**אות ד**], דווקא **במדבר** עלול להביא חסרון ממון להביא למותו, אבל **במקום ישוב** לא ימות ברעב, ואין מדובר כאמצד **שברון לב**, אלא סכנה ממשית להישאר חסר כל במדבר.

אוהבך המברך בבריות גופא ונהורא מעליא

שאול אלטר

• • •

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

הרב יצחק דוד אלטר שליט"א, ראש כולל בית הוראה גור, בני ברק, כתב:

ב"ה, יום ב' פינחס תש"פ

למכובדי היקר באדם, הרב **צבי רייזמן** שי' לאוי"ט

שמחתי בראותי את ההתקדמות בהשתקמותך מהחולאים, כה יתן ה' וכה יוסיף ונזכה לראותך רענן ובריא כימים מקדם.

ולעצם המאמר אכתוב את השגותי.

א) להסתמך על באים על עסקי ממון שמצאנו שכיום הוי כעיר ספר - לענ"ד לא שייך, כי שם הכוונה כשבאים לשדוד יהודי במקום דירתו, אבל כשהם באים על מרכזי קניות שאין באותו בנין דירות מגורים ל"ש הסברא שמא יעמוד על ממונו ויהרגנו הן ביחיד הן ברבים.

ב) להסתמך על ההיתר של ר' יוסף ענגל - אולי רק כסניף אחר.

ג) עיקר ההיתר הוא על סמך הנוסף בסיכום שע"י הצתת הדליקה יכול לבוא סיכון חיי אדם בפרט, שיש להוסיף שאותם אנטישמים העומדים מתחת לליבוי המהומות חשודים לרצוח וללבות שנאת ישראל לכדי רציחה, מצוה לקטוע את פעולותיהם עודם באיבם ולהעמידם על מקומם אפי' ע"י חילול ש"ק בשביל למנוע זממם, ככל שיראו כן רבני המקום למיגדר מילתא.

אין אני אומר קבלו דעתי אלא לחביבות דבריו מצאתי לנכון להביע את הגיגי

בידידות ובברכה ובתקוה לבשורות טובות

יצחק דוד אלטר

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי ורעי

מוהר"ר **יצחק דוד אלטר** שליט"א

ראש כולל גור בני ברק

שלום וברכה

אפתח בשיר ושבח לחי העולמים, שהחייני וקיימני מגיא צלמות, החזירני להתהלך בארצות החיים, ונתן לי כוחות להשיב למכתבים המגיעים אל שולחני. תודה מיוחדת, על האיחולים והברכות להחלמתי השלימה.

ולגופן של הערות:

א. לחילוק בין נכרים הבאים לשדוד יהודי **במקום דירתו** לבין ביזה במרכזי קניות, ולכן לא שייכא הסברא שמא יעמוד על ממונו ויהרגנו הן ביחיד והן ברבים, לכאורה אין מקור.

ואם יסודו בסברא, מדוע שלא נחשוש גם על רכוש שנמצא במרכז קניות, שהבעלים בשומעו שהולכים לאבד את כל ממונו, "יעמוד" על ממונו ויבוא לידי סכנת נפשות.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

אך בעיקר הטענה, לא נראה כן מדברי הראשונים שכתבו בנדון "עיר הסמוכה לספר", שהחשש הוא מפני שעסקי הממון יפכו בהמשך לעסקי נפשות, כאשר הנכרים יראו שהיהודים אינם מתגוננים. וזה לשון המאירי (עירובין מה, א ד"ה והלכתא) שכתב: "ובעיר הסמוכה לספר, כלומר שהיא קרובה לעיירות האוייבים, אפילו לא באו על עסקי קש ותבן, יוצאין עליהם בכלי זיין ומחללים עליהן את השבת, פירוש **דמתוך שצרתם קרובה יבואו ממון הקל לעיסקי נפשות**". וכן פירש האור זרוע (הלכות שבת סימן פד) "אפילו אם באו לשלול בעלמא, שיוצאים עליהם בשבת בכלי זיין, **שכששוללים אז כמו כן הורגים**".

אוסיף ואומר, גם בימי קדם אמנם לא היו מרכזי קניות, אך ודאי היו שווקים וירידים, ולא מצאנו חילוק בעכו"ם שצרו על עיירות ישראל בין אם באו על אזורים מיושבים יותר או מיושבים פחות, אלא תמיד חששו שסופם לבוא על חיי ישראל ולסכן נפשות.

ב. מה שהעיר מע"כ באות ג', אכן מסברא אין לחלק בין בעל הרכוש לבין אחרים, אלא שכל ההיתר הזה לחלל שבת מצד פיקוח נפש של שברון לב חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו, על כן רק לגבי מי שהוא בעל הממון 'לב יודע מרת נפשו', לאמוד אם ענין זה נוגע לו עד כדי סכנת נפשות, אך לא לאחרים.

אסיים שוב מעין הפתיחה בברכת ידידות ובברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

צבי רייזמן

• • •

הרב מנחם מנדל הכהן שפרן, ראש ישיבת נועם התורה, בית ההוראה הישר והטוב, כתב:

בס"ד, ז' תמוז תש"פ

לכ' הרב **צבי רייזמן** הי"ו

שוכ"ט

כמה הערות במאמרו המקיף בו דן בענין באיזור של חנויות שיש בו גם חנויות יהודיות הנמצא ליד בתי מגורים יהודיים ולפי התחזית אמור להתפתח ביזה ועלול להגיע להצתות החנויות ויש חשש שמההצתות יתפשט הדליקה והפוגרום גם לבתים היהודיים הסמוכים ואז ודאי יש סכנת נפשות. ועפי"ז מעלה סברא להתיר מיגון החנויות בשבת שלא יוכלו לבזזם ולהציתם .

א. א"כ נמגן חנויות נכריים: אם ההצתה יוכל להתפשט גם לבתים למה שאלה רק על מיגון חנויות יהודיות א"כ צריך למגן גם חנויות נכרים שלא יוכלו לבוזזם ולהציתם. ולא שמענו באמצע השבוע שמישהו ממגן חנות יהודי חבירו או חנות נכרי שליד ביתו שלא יציתוהו ועי"ז עלול הדליקה להגיע אליו. וע"כ שהבעי' היא רק הצלת ממונו .

ב. א"כ נציל בתי מרקחת נכריים: וכן בזה שיחסר תרופות א"כ למה לא להציל בתי מרקחת של נכרים. וע"כ שהבי' היא רק הצלת ממונו .

ג. טבע בני אדם לא להתגונן מחישובים כאלה: וכנראה שלכן לא שמענו אחד ממגן חנות האחר אפי' בימות החול כדי שלא יתפשט ההצתה או הפוגרום לביתו כי החשש הוא רחוק שאין חוששים לזה .

ד. פיקו"נ לא בא להמציא פיקו"נ אלא להתיר פיקו"נ: והרי ההיתר של פיקוח נפש אינו בא לחדש חששות שבימות החול אין חוששין להם ורק בשבת נהיים פיקוח נפש. דוגמא לדבר מה שאמרו חז"ל שהוא פיקוח נפש ומובא בסי' שכ"ח כפיקוח נפש והיום נשתנו הדברים שבאמצע השבוע אין נוסעים לבי"ח אלא נוטלים כדור הרגעה והולכים

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

לרופא למחרת או בכלל לא הולכים לרופא בודאי לא נאמר שזהו רק בימות החול אבל בשבת הרי מבואר בסי' שכ"ח דהוה סכנה לחלל שבת ויסעו מיד לבי"ח .

ה. שינויי תרבות ותנאי חיים מעלה פיקוחי נפש חדשים: מש"כ לתמוה על הסברא שהובא בשם הגרשז"א זצ"ל שחשש שברון לב משריפת רכוש הוא סיבה של סכנת נפשות א"כ למה לא הוזכר בחז"ל וראשונים. נראה דשברון לב מירידה מנכסים עד כדי מוות לא הי' שכיח כ"כ בימים הקדמונים מכמה סיבות ובכל אופן לא ראו בזה קשר ישיר וכלשון הגמ' איהו דאבהות נפשיה. אז היו הרבה סיבות שעשירים היו מתרוששים ותנאי החיים גרם שלא הרגישו עשירותם כדבר בטוח לטווח ארוך ע"פ דרך הטבע. והמושג יורד ואיבוד נכסים הי' מאד שכיח כידוע ממלחמות ומהפיכות שנהיו כל כמה שנים. ועוד, סכנות החיים ארבו בכל פינה וכל כמה שנים היו מגפות ארציות ומקומיות. ההרגשה של ביטחון במישורים שונים גרם לפחדים אחרים ולא השאיר מקום לפחד מאיבוד רכוש וירידה מנכסים. וככלל הפחד הוא דבר מוטבע וזז מדבר לדבר לפי דירוג חשיבותם להאדם. חושבני שהמגיפה המשתוללת בעולם [וב"ה לא עד כדי המגיפות של דורות הקודמים] כבר גרם לחששות שונות בחיים לפנות מקומן לאי הבטחון ביום המחר מבחינת בריאות פרנסה עבודה וכו' וכו' וכבר גרם להתייחסות אחרת לנושאים שאתמול היו בראש מעיני האדם.

ואסיים בברכת כהן שיזכה להמשיך במאמריו ובירוריו בנושאים העולים על הפרק ולהמשיך לתמוך בתורה וחסד .

המברכו בברכת כהן

מנחם מענדל הכהן שפרן

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

בס"ד, כ"ד תמוז תש"פ

כבוד ידידי

הרה"ג רבי **מנחם מנדל שפרן** שליט"א

ראש ישיבת נועם התורה

בית ההוראה הישר והטוב

שלום וברכה

אענה חלקי על דברי מע"כ בנדון חילול שבת להצלת רכוש מביזה:

ראשית, בעת חירום ופוגרומים שיש חשש שיתפתחו לשריפה מסכנת חיים, אף שלענ"ד מותר להיערך ולהתגונן למנוע זאת, ברור כי המציאות היא שכל אדם דואג ומגן על רכושו שלו, ולכן אין מעייניו ודעתו על מה שבבעלות חברו כי הוא סמוך ובטוח שחברו אחראי על שלו. ואם כן, גם אם "לא שמענו" שממגנים רכוש או בית מרקחת של חברו, אין זו ראיה שאין היתר לכך כאשר יש חשש סכנת נפשות.

שנית, אמנם דברי מע"כ על השינוי בתרבות ותנאי החיים, המעלה הגדרות חדשות של פקוח נפש, וכגון כשיש שברון לב. אולם מאידך גיסא, יש מודעות גדולה ביותר לרפואת הנפש והתחדשו טיפולים לחוליים מסוג זה, ואדרבה יתכן כי שברון לב הוא דבר הניתן לטיפול ולרפואה, ועל כן החשש אינו גדול כל כך.

אסיים בברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה בבריות גופא

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

צבי רייזמן, לוס אנג'לס

• • •

הרב עזרא אליהו דוויק הכהן שליט"א, בית המדרש עוד יוסף חי, לוס אנג'לס, כתב:

בס"ד, מוש"ק פ' ויפרח מטה אהרן תש"פ

החיים והשלום וכל טוב סלה לכבוד אהובי ר' **צבי** היקר שליט"א

שמחתי מאד לשמוע קולך ביום עש"ק וכן יעזור ה' שתבריא לגמרי.

בודאי שמחתי מאד לקרוא דבריך הנעימים בענין הצלת רכוש מביזה הגם כי איני מסכים למסקנותיך, ובאמת אני לא מבין כמו כן בעניני הוראה, ולא הייתי מעיז לחוות דעה בדברים כאלו שמדובר על דאורייתא וספקו לחומרא.

אבל אהבה מקלקלת את השורה וידעתי שאתה תמיד שמח כשאני מגיב על הדברים שנכתבו.

הדבר פשוט שכל מקרה צריך לדון כשהוא לעצמו ואי אפשר לדון מענין לענין בדברים כאלו.

ויש חילוק גדול בין סכנה מידית שיש שודד מולו פנים בפנים שבודאי ניתן לעשות הכל כדי להציל.

פה במהומות האלו כבר ידענו מימים לפני כן, שביום שבת תהיה הפגנה ובדיוק לאיזה כיוון הולכים והמשטרה יהיו שם. וכן הכריזו לפני השבת והזהירו הרבנים וביניהם הרב רייטשיק שליט"א, לא להיות באזור ההוא כי ידוע שאינם יכולים להתאפק מלעשות נזקים. ובאם כל אחד נשאר בביתו אז אין סכנת חיים בעזרת השי"ת וברוב רחמיו, ואינו דומה כלל לגנב הבא במחתרת. וזה שהעסקים אינם בבית היהודים אלא נמצאים באיזור אחר אז אין שום טעם לעמוד מכנגד ולהילחם כי דווקא אז זה סכנה משא"כ אם נשארים בביתם.

וממילא אין זה דומה כלל לכל ההלכות שהבאת שאם באו גויים על עיירות ישראל. ועוד ששם ההלכה אומרת דאין מחללים כשבאו על עסקי ממון.

ופה לא היה על עיירות ישראל, וכן באו דווקא על עסקי ממון (כי כן ידוע שהרבה מהמפגינים כוונתם לשלול ולא ההפגנה) וממילא מי שעוזב את ביתו ומנוחת יום השבת לילך ולראות את העסק שלו והממון שלו בוודאי שם את עצמו בסכנה אם יעמוד כנגדם. וזה ודאי א"א להתיר.

וחידושו של הגאון ר' יוסף ענגיל זצ"ל שאני מאד מחבב את גליוני הש"ס שלו מימים ימימה מכל מקום מה שכ' אינו פסק הלכה אלא בדרך בקיאות ובוודאי אם היו שואלים אותו הלכה למעשה היה צריך לדון בזה כדרך השו"ת ולא כהערה בעלמא, וכן היה צריך לדון לפי המקרה הנשאל עליו בפרוטרוט. (חוץ מזה כבר הקשה עליו הרב משה צבי נריה שהבאת) ובוודאי אינו דומה למקרה הזה שהממון לא נמצא ליד הבעלים ואין כאן אפילו דררא דפיקוח נפש. ואפילו נניח שממון רבים כנפשות חשוב אבל זה כשהממון נמצא יחד עם הנפשות.

וא"א לדמות את המקרה שלנו לדין המוסר ששם מעשיו יכולים להביא סכנת מוות אפילו אם תחילתו בממון.

ובענין אם זה יביא לשברון לב ויבוא לידי פיקוח נפש בזה נצטרך לדון כל אחד לפי מה שהסכנה קרובה או רחוקה. וקשה מאד לבוא להתיר חילול שבת בגלל שיכול מישהו לבוא לידי סכנה בשמעו שממונו הולך לאיבוד ובפרט שאנו מצווים לתת את כל ממון שבעולם ולא לעבור אדאורייתא וכן הוא דרך כל ישראל הכשרים. (ואינו דומה לשריפת חידושי התורה כי הם חיינו...)

נמצא למסקנא דמילתא שלא יכולתי להסכים עם אף אחד מהנקודות שרשמת כי לדעתי אינו נוגע כלל להלכה של דליקה ח"ו שמתירים לכבות מפני חשש ספק נפשות ואינו דומה כלל למה שהיה בהפגנות האלו.

והשם יתברך ישמור אותנו ואת ממוננו ולא תקום פעמיים צרה.

דרך אגב לא ידעתי איך עשו חברת הצלה אם ע"י גוי שנהג או יהודי אבל מה שהיה היה. מ"מ בגלל שהיה ידוע מראש מה שהיה עתיד להיות היו צריכים להכין גויים ברכב של הצלה ולהסתובב ברחובות ולהזהיר לא להתקרב ולא ע"י יהודי.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

כ"ז כתבתי הגם שאיני ראוי לחוות דעה בדברים כאלו אבל מפני אהבתך אלי הנני עושה רצונו.

ידידך אוהבך בלו"נ

עזרא אליהו דוויק הכהן

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **עזרא דוויק** שליט"א

שלום וברכה

איני מסכים עם מה שכתב מע"כ כי כשהעסקים אינם נמצאים בבתי היהודים "אז אין שום טעם לעמוד מכנגד ולהילחם, כי דווקא אז זה סכנה משא"כ אם נשארים בביתם".

ראשית, אין כל מקור לדברים אלו. ואדרבה, בימי קדם אמנם לא היו מרכזי קניות, אך ודאי היו שווקים וירידים, ולא מצאנו בדברי הראשונים והפוסקים חילוק בעכו"ם שצרו על עיירות ישראל בין אם באו על אזורים מיושבים יותר או מיושבים פחות, אלא תמיד חששו שסופם לבוא על חיי ישראל ולסכן נפשות.

שנית, גם בסברא, מדוע שלא נחשוש גם על רכוש שנמצא במרכז קניות, שהבעלים בשומעו שהולכים לאבד את כל ממונו, "יעמוד" על ממונו ויבוא לידי סכנת נפשות.

שלישית, וזו הטענה העיקרית, רבותינו הראשונים שכתבו בנדון "עיר הסמוכה לספר", כי החשש הוא מפני שעסקי הממון יפכו בהמשך לעסקי נפשות. וזה לשון המאירי (עירובין מה, א ד"ה והלכתא) שכתב: "ובעיר הסמוכה לספר, כלומר שהיא קרובה לעיירות האוייבים, אפילו לא באו על עסקי קש ותבן, יוצאין עליהם בכלי זיין ומחללים עליהן את השבת, פירוש **דמתוך שצרתם קרובה יבואו ממון הקל לעסקי נפשות**". וכן פירש האור זרוע (הלכות שבת סימן פד) "אפילו אם באו לשלול בעלמא, שיוצאים עליהם בשבת בכלי זיין, **שכששוללים אז כמו כן הורגים**". אין ספק, כי כשהנכרים יראו שהם מצליחים במעשי ביזה והיהודים אינם מתגוננים בשבת כנגדם, יבואו עד מהרה בשבת הבאה גם על עסקי נפשות.

לפיכך איני מסכים גם עם מש"כ מע"כ כי נדון דידן אינו בגדר "עיירות ישראל", ובאו על "עסקי ממון", ולא על עסקי נפשות - כטענת מע"כ. וזאת משום שרבותינו הראשונים בסוגיא בעירובין (מה, א) למדו מלשון הגמרא "**ובבל, כעיר הסמוכה לספר** דמיא", כי דיני "עיר הסמוכה לספר" נאמרו לא רק בערים הסמוכות לגבולה של **ארץ ישראל**, אלא גם על "ערי ישראל", דהיינו מקומות ואפילו שכונות מגורים בהם מתגוררים יהודים, **בכל רחבי העולם**. וכידוע, בשו"ע (או"ח סי' שכט סע' ו) נפסק: "בעיר הסמוכה לספר, אפילו לא באו אלא על עסקי קש ותבן, מחללים עליהם את השבת [מהטעם שנתבאר לעיל]". והרמ"א הביא להלכה את דברי האור זרוע: "ואפילו לא באו עדיין אלא רוצים לבוא".

אסיים בברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה בבריות גופא

צבי רייזמן, לוס אנג'לס

• • •

הרב יחזקאל דנציגר שליט"א, ראש מערכת ההוצאה לאור ארטסקרול-מסורה, ניו יורק, כתב:

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

כבוד הרה"ג הרב **צבי** שליט"א

בריך רחמנא דיהבך ניהלן ולא יהבך לעפרא

תשובה זו מעניינת מאוד, אבל יש לי שאלה אחת. האם שמעתם שבפרצות האלה נהרג אף אחד מלבד אלה, יחידים או משטרה, שיצאו לעמוד כנגד השודדים ולהגן על החנויות - אני לא שמעתי. וא"כ איך נתיר חילול שבת בזמנינו כאשר סכנת ההגנה גדולה מסכנת ההימנעות מהגנה.

יה"ר שתאריכו עוד הרבה ימים ושנים טובים בבריאות וצלילות הדעת להאיר עיני ישראל בתורה

יחזקאל דנציגר

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **יחזקאל דנציגר** שליט"א

שלום וברכה

אומר את האמת, נדמה כי אנחנו שוכחים מהר מאד את מה שקרה בשנתיים האחרונות ברחבי ארצות הברית, רציחות של יהודים בסן דייגו, מונסי, ניו ג'רזי ועוד.

טענת מע"כ היא **לאחר מעשה**, ואני תוהה האם טענה זו היתה נשמעת גם **בשעת מעשה -** בזמן שאותם מפגינים צועדים בזעם לעבר השכונה היהודית בפנים אכזריות, ובתוכם פורעים אנטישמיים המחפשים הזדמנות לבצע את זממם במסווה הפגנה על זכויות אדם.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל **תורה ולהאדירה**

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• •

הרב משה באגאמילסקי שליט"א, מנהל בישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש, רב דביהכ"נ ישיבה דקראון הייטס, ניו יורק, כתב:

טז בתמוז תש"פ.

לכבוד ידידי מוקיר ורחים רבנן צמ"ס, חו"ב ידיו רב לו בצדקה ובחסד,

מח"ס רץ כצבי הרה"ג ר' **צבי** שיחי' **רייזמן**, לאס אנג'לס, קליפורניא

שלום וברכה

קבלתי מאמרו בענין "חילול שבת להצלת רכוש מביזה" (וגם תירגומו לאנגלית). ובתור הבעת תודה על שילוח מאמריו והערכה הנני להציע עוד סניף להיתר ותן לחכם ויחכם עוד.

בפתיחה להמאמר כתב כ' "במהלך הפוגרמים שהי' בשבת פ' נשא נפרץ בית המרקחת של ר' יעקב, הוצת ונבזז, ונגרם לו היזק המוערך בכמיליון דולר בכלל הנזק, תרופות נרקוטיות בשיווי 450 אלף דולר, ככל הנראה למטרת סחר בשוק הסמים". (וקראתי שגם עוד חנויות ביזזו ולקחו מה שרצו).

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

והנה מוכרי הסמים הם רוצחים ורדפנים. ובבתי המשפט בארצינו, אחדים מהם כבר נאשמו כרוצחים מפני שהסמים שמכרו גרמו מיתה להקונים ואפי' הסמים שאינם קשה כ"כ הם מאבדים כוחותיהם ודעתם של אלו שנפלו בפח ומשתמשים בהם. ולדאבונינו הרבה צעירים מאחב"י איבדו עצמם לדעת אחרי לקיחת הסמים.

בגמ' עבודה זרה טו ע"ב תניא אין מוכרין להם לא זיין ולא כלי זיין ואין משחיזין להן את הזיין ואין מוכרין להן לא סדן ולא קולרין ולא כבלים ולא שלשלאות של ברזל וכו' עיי"ש. וברש"י (שם) ד"ה שלשלאות "וכל הנך משום דלא ליזקו בהו ישראל". וממשיך הגמרא "כדרך שאסור למכור לעובד כוכבים אסור למכור ללסטים ישראל ה"ד אי דחשיד דקטיל פשיטא היינו עובד כוכבים ואי דלא קטיל אמאי לא לעולם דלא קטיל והב"ע במשמוטא דזימנין דעביד לאצולי נפשיה". וברש"י (שם) לעולם דלא קטיל - לסטים השומט ממון מיד בעליו ונמלט והולך וכשרודפין אחריו נלחם ומציל עצמו ומאבד זה את ממונו. וכ"ז נפסק להלכה ברמב"ם הל' ע"ז פ"ט ה"ח. ובהל' רוצח פי"ב הי"ב-יג. וביו"ד סי' קנא סעי' ה'.

והנה הפראים הללו המשתתפים בההפגנות וביניהם סוחרי סמים אף אם הם יהודים הם גרועים מלסטים ישראל המוזכר בגמ' דכל פעולתם במכירת סמים הוא מעשה רדיפה ורציחה. ואם המשטרה מעלים עין, אזי מותר לכל מי שביכולתו למונעם מלבזוז ומלגזול סמים חריפים מבית מרקחת. דכמו שאסור בגמ' ובהלכה למכור להם דברים שיכולים להזיק בהם כמו"כ מי שביכולתו למנוע אותם מלהשיג דברים המזיקים וממיתים מחוייב לעשות כן ומצוה רבה קעביד אפי' בשבת. ותבוא עליו ברכה.

אסיים בברכה שיחזור לגמרי לאיתנו בקרוב ממש, ובידידות

משה באגאמילסקי

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי ורעי

הרב **משה באגאמילסקי** שליט"א

שלום וברכה

שמחתי למקרא דבי מע"כ אודות הסניף להיתר, כאשר מדובר בחשש ביזת תרופות נרקוטיות למטרת מסחר בשוק הסמים, ודבריו המחודשים, שמכירת סמים דינה כמכירת כלי זיין. ואף שנכון לומר כן מסברא, אך יתכן לחלק בין מכירת כלי שכל תכליתו להזיק ולהרוג, לעומת סם, קשה ככל שיהיה, שאינו ממית אלא במקרים יוצאי דופן של "צריכת יתר", או אבדן שליטה שיכול להוביל לרצח, וכבר היו דברים מעולם.

ניסתי למצוא מקור לחידוש זה, ולא עלתה בידי, אשמח אם מע"כ יאיר עיני בזה. ואף אם בבתי המשפט מוגדרים מוכרי הסמים כרוצחים, עדיין צריך לזה מקור הלכתי כדי להתיר חילול שבת.

הגע עצמך, גם מחמת שכרות יכול לרצוח, יעויין בגמרא במגילה (ז, ב) "קם רבה שחטיה לרבי זירא", והאם משום כך נאסור על מכירת יין לגוי, או בנידון דידן אם נראה בוזזים שבאו לבזוז יין נתיר לחלל שבת על זה, כי יכול להביא לשכרות ומשם לרציחה, וצ"ע.

אסיים שוב מעין הפתיחה בברכת ידידות ובברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

הרב דוד אברהם מנדלבוים שליט"א, בני ברק, מחבר ספרים דף על דף (על כל הש"ס) ועוד ספרים, כתב:

א. באות א' הנך דן להתיר ע"פ המבואר בשו"ע כי מותר לחלל שבת אפילו על ספק פיקוח נפש.

יש לדון מה הכוונה "ספק פקוח נפש". האם הכוונה גם על ספק קלוש ביותר, או ספק השקול. או ספק שנראה קרוב לוודאי.

והגאון רבי עקיבא איגר בשו"ת מהדו"ק סימן ה' כותב להדיא דעל חשש רחוק של פקוח נפש - אין מחללין שבת. אכן הגר"מ שטרנבוך בתשובות והנהגות חלק ה' סימן שצט כותב שגם על ספק אחד מאלף של פיקוח נפש, דוחים שבת עיי"ש בדבריו.

והגר"י זילברשטין בספרו שעורי תורה לרופאים חלק ב' סימן צו עמוד 212 מביא משו"ת משכנות יעקב חלק א' יו"ד סימן יז. הכותב - לגבי ספק בטריפה עיי"ש - דספק של 10% נחשב ספק שראוי להתחשב בו עיי"ש. ולומד הגר"י זילברשטין מדבריו גם לגבי פקוח נפש בשבת. ועיי"ש עוד מה שמביא מחותנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ולפי זה צריך הרבה עיון ויישוב בענינינו, איזה ספק פקוח נפש יש במצב הזה. היינו, כמה גוים מול כמה יהודים. ועוד כמה וכמה ספיקות שאפשר לעורר בענין זה. ורק כאשר יצטרף לנו ספק אמיתי של אחוזים משמעותיים, נוכל להשתמש בהיתר הזה.

כמובן שהכל תלוי בדעות הפוסקים הנ"ל. וגם צריך הרבה עיון אם דברי המשכנות יעקב הנ"ל הם מודד נכון לגבי חילול שבת. ויש הרבה להאריך בכל נקודה ונקודה בהנ"ל. אבל אין הדבר כל כך פשוט להשתמש בהיתר של ספק פקוח נפש.

ב. בנדון חילול שבת בגלל סכנת נפשות כשלוקחים מאדם דבר מממוני או דבר שחשוב לו יש לעמוד בכמה נקודות.

ראשית, הרי לא יתכן לומר שאם לוקחים מאדם איזה סכום קטן, והוא אדם שממונו חביב עליו כגופו, לכן נתיר בשביל זה חילול שבת. זה הרי בוודאי תמוה לומר כן. אלא נצטרך לומר שהמדובר על אדם שנטלו ממנו את כל ממונו, או סכום עצום, ובכל מצב, יוצא שההלכה הזאת אינה ברורה ומוצקת. ונכנסים בכלל "נתת דבריך לשיעורים". אצל גביר גדול - רק אם החשש שיקחו לו סכום עצום נכנס בכלל נפשות - אולי. ורק אז מותר לחלל שבת. אצל גביר קטן - השיעור שונה. וזה מאוד לא ברור ומובן.

ופשיטא שאין ללמוד הלכה ממה שמביא הגאון האדר"ת ממי שלקחו לו הכת"י שלו, ופשיטא שיש חילוק בין ממון לענין רוחני כמו כת"י בדברי תורה שזה עמל הנפש. ומובנים יותר דברי הגאון ר' שלמה זלמן שחילק בזה וכמובא באות ח'.

גם אם נאמר שיש אנשים שע"י שלוקחים מהם ממונם הם נכנסים בגדר טירוף הנפש, הרי גם בזה דנו מאוד באחרונים אם על טירוף הנפש מחללים שבת. ראה בשו"ת הרי בשמים מהדו"ת סימן קפ"ט ובמנחת יצחק חלק ד' סימן ח' ועוד.

וראה מה שכתב הגר"י זילברשטיין בספרו שעורי תורה לרופאים חלק ב' סימן צ"ה מחותנו הגרי"ש אלישיב זצ"ל שלא התיר לפנות חללים בשבת, אפילו שזה שהחללים נשארו גרם כמעט טירוף הדעת לחיילים שראו אותם. ומוכח שבלבול וטירוף הדעת והנפש אינם מתירים חילול שבת. וא"כ מדוע שנאמר כאן, שיש מצב שכאשר לוקחים מאדם את ממונו זה גורם לו "שלא יוכל לחיות עוד" וכלשון המג"א ולכן נתיר לחלל שבת. ומאי שנא מכל הנ"ל?

וראה עוד בשו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן סימן רפ"א - ומובא בב"י יו"ד סימן רכח - הכותב דדכאון חשיב כפקוח נפש. וראה גם בחוברת אסיא מב-ג עמוד 30 כעי"ז להלכה מהאגרות משה. ולפי"ז יש עוד הרבה לעיין בכל הנ"ל וצ"ע.

• • •

על מכתבו השבתי:

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

כבוד ידידי ורעי

הרב **דוד מנדלבוים** שליט"א

שלום וברכה

תודה רבה על ההערות המחכימות בחריפות ובקיאות, כדרכך המופלאה בקודש, והנני להשיב:

א. הגדרת **"ספק פיקוח נפש"** היא מקצוע בתורה, ולאחרונה עסקנו בו בשיעור בנדון **שמירה ואבטחת בתי כנסת בתפוצות,** אציין בקצרה לדברי הגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה (ח"ב סימן כט אות ד) "לענין עיקר הדבר מה נקרא ספק פיקוח נפש ומה לא, **ועד איפה הוא הגבול,** גם אנכי בעניי הסתפקתי טובא בזה". וכתב: "מצד הסברא נראה לענ"ד דכל **שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה**, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש, וקרינן ביה בכהאי גוונא "וחי בהם" ולא שימות בהם. אבל **אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה, אין זה חשיב סכנה.** קצת דוגמא לכך הרכבת [זריקת] אבעבועות לילדים, אף על גב דמצד הדין אפשר שצריכים באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי, אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אף על פי כן אין רגילים כלל לעשותם בבהילות ובזריזות. ולפיכך, **אף אם באמת יש בזה קצת סכנה** הוי ליה כמו שאמרו חז"ל "והאידנא שומר פתאים ה'", **וחלילה לחלל שבת עבור כך**. משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא ירכיב עכשיו את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון דבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפיקוח נפש ודוחה שבת".

מבואר בדבריו המחודשים כי הגדרת "סכנה" ו"פיקוח נפש" נקבעים על פי **דעת בני אדם**, ורק מה **"שדרך בני אדם לברוח מזה** כבורח פני הסכנה, הרי זה חשיב כספק פיקוח נפש", ומותר לחלל שבת מפניו. אך במה שהעולם נוהגים לעשותו ולא חוששים לעשותו, כגון להזריק **בשבת** זריקת חיסון נגד מחלה, במקום שבו לא נבהלים וחוששים מהסכנה, אין היתר לחלל שבת כי זה לא מוגדר כ"סכנה" ו"פיקוח נפש" [ועל זה הובטח "שומֵר פְּתָאִים ה'"].

ב. מכאן תשובה גם על הערתך השניה, ואכן החשש לחילול שבת העלול להיגרם כתוצאה משברון לב, תלוי אצל כל אדם לפי ענייניו.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

הרב אריה רלב"ג שליט"א, רב ואב"ד אבדק"ק אמשטרדם, בית דין צדק אגודת הרבנים דארה"ב וקנדה, כתב:

בס"ד, ח' תמוז תש"פ

לכבוד ידידינו הנכבד מאז שחבשנו ביחד כסאות האי "בי רב" ישיבת חברון

מקום שמגדלים בו תורה וגדולים

הגאון המופלא רבי **צבי רייזמן** שליט"א בעל מח"ס רץ כצבי

אחדשה"ט

ראיתי השו"ת מכת"ר שנשלח אלי בענין לחלל השבת על ספק שברון לב (או פחד שיתפחד בעתיד או עגמת נפש גדול) שאולי יגרום סכנה בעתיד, האם נחשב כפיקוח נפש לפנינו, המתיר חילול שבת. וכת"ר אחרי תשובה ארוכה

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

שנכנס לפני ולפנים כחד דבר אמוראי דולה ומשקה, מכל מקום מפקפק מאד ואינו נוטה להתיר היכא דהוי רק ספיקא.

והנה בענין אי מותר לחלל עליו את השבת בנידון של חשש שברון לב, חשבתי להביא ראיה מן הגמרא (שבת קכ"ח:) אמר מר אם היתה צריכה לנר חבירתה מדלקת וכו', לא צריכא בסומא, מהו דתימא כיון דלא חזיא אסור, קמ"ל איתובי מיתבא דעתה, סברא אי איכא מידי חזיא חבירתא ועבדת לי, עכ"ל. והקשה התוס' (ד"ה קמ"ל) דמ"ש ביוה"כ דרק מאכילין עפ"י מומחה, והכא שריא משום יתובי דעתה, ותירץ התוס' וז"ל שיותר יכולה היולדת להסתכן על ידי פחד שתתפחד, שמא אין עושין יפה מה שהיא צריכה, ממה שיסתכן החולה ברעב עכ"ל. לפי התוס' החידוש של הגמרא הוא דאפילו היכא דאיכא הרבה אור וכולם רואים ועושים מה שהיא צריכה, אלא היולדת היא סומא וחוששת דאין מספיק אור, ואינה מאמינה לחברותיה שיש די אור, מכ"מ מותר לחלל עליה את השבת כדי שלא תתפחד, ובלישנא דגמרא איתובי מיתבא דעתה [יישוב הדעת]. ודין זה נפסק ברמב"ם (שבת פכ"ה הלכה כ"ו) ובשו"ע (או"ח ש"ה סעיף י"ט). ופשיטא לן דהחשש בגמרא דילן של יתובי דעתה או בלישנא דתוס' "פחד שתתפחד", היינו השברון לב דימינו אנו, שהלחץ (ז.א. הלחץ-דם הגבוה) גורם להתקפת לב וכדומה ל"ע, דהוי פיקו"נ.

ובמושכל ראשון נראה דאפילו בחשש שברון לב, וכגון שחברותיה אומרות ליולדת הסומא דאיכא די אור, מכל מקום מפני החשש של שברון לב - פחד ביולדת, מדליקין לה את הנר, וכמו"כ בנ"ד בספק יש להתיר.

אמנם אולי יש לבעל דין לחלוק ולומר, דדווקא ביולדת שהיא כבר במצב של סכנה מפני הלידה, אז שיערו רבותינו שקצת פחד יתירה שתתפחד יכול לגרום לפיקו"נ, אולם מי יימר לן דבאדם עשיר דנאבד הונו, דמפני שאולי יגרום לשברון לב ולפיק"נ, דמותר לחלל השבת להציל חפציו. ועל קושיא זו יש לנו לומר כדלהלן:

איתא בגמרא (יומא פד, ב) ת"ר מפקחין פקו"נ בשבת והזריז הרי זה משובח, ואין צריך ליטול רשות מבי"ד ע"כ ואח"כ מביא הגמרא אומדנות להמחיש דין זה: [א] ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעליהו וקמ"ל אע"ג דקא צד כווري ופירש"י ואפילו הוא צריך לדבר, מכ"מ הוא מותר. [ב] ראה תינוק שנפל לבור עוקר חוליא ומעליהו וקמ"ל דמתקן הדרגא כדי שיהא נוח ליכנס. [ג] ראה שננעלת הדלת בפני תינוק שוברו ומוציאו וקמ"ל שכוונתו למיתבר בשיפי, ופירש רש"י שצריך לנסרים.

ברור מהגמרא דבכל אוקימתא מותר לחלל את השבת, ומסביר הגמרא דצריכנא כל הני אוקימתות כדי לחדש לנו דין חדש בכל אוקימתא ואוקימתא, ביסוד הדבר מתי מותר לחלל את השבת בלי לבקש רשות בי"ד מפני פקו"נ.

בציור הא', דנפל תינוק לים, צריכא דאי ילך לבקש רשות בי"ד אז בינתיים יאבד התינוק בים, כלומר שהסכנה לפנינו ואם יבקש רשות בי"ד אז יאבד בים, ולכן קמ"ל דמחללין מיד. ואח"כ מחדש לנו הברייתא ציור הב', שנפל לבור דקא יתיב, כלומר הסכנה איננה בפנינו שהתינוק יושב לבד למטה בבור, ואינו כעת בסכנה אבל יכול לבוא במשך הזמן למצב של סכנה מפני הפחד שתתפחד (קרי: שברון לב), מכ"מ יש לחלל כעת השבת אפילו על ספק שיבוא הפחד. ואח"כ מחדש לנו הברייתא חידוש שלישי בציור הג', שננעלה הדלת בפני תינוק, ופירש"י והתינוק נבעת, ובאמת אינה כעת סכנה שהרי הגמרא מסביר "אפשר דיתיב בהאי גיסא ומשביש ליה באמגוזי", כלומר שנוכל להושיב האמא בצד השני של הדלת והאמא תרגיע התינוק ותשחק עמו באגוזים, ובעל **המשנה ברורה** (שכ"ח ס"ק ל"ח) מסביר בצחות לשונו וז"ל **ולא אמרינן שאפשר לקרקש להתינוק באגוזים מבחוץ עד שיביאו המפתח**, ופשיטא דלא רק שאין שום סכנה בפנינו אלא נוכל להבטיח שעד שיביאו מפתח או עד אחרי שבת התינוק תירגע, ומכ"מ אין מבקשים רשות בי"ד לחלל השבת, אלא מחללין עליו את השבת מיד בלי לבקש רשות מבי"ד, מפני דקמ"ל דאם יוכל להוביל אח"כ לפחד שיפחד התינוק, ויבוא לידי שברון לב, אז קמ"ל **שמותר לחלל מיד את השבת** על הספק שאינו בכלל לפנינו והוא כעין ספק רחוק, שסוף כל סוף יכולים בינתיים להרגיע התינוק ע"י האמא שתשב בצד השני של הדלת.

והנה השו"ע (או"ח שכ"ח סי"ג) רק מביא הציור הראשון של הגמרא של תינוק שנפל לנה וסיים וכן כל כיוצא בזה, בלי לציין האוקימתות האחרים בגמרא התם, אמנם המג"א על אתר (שכ"ח סק"ח) מביא כל שאר האוקימתות בגמרא הלכה למעשה, ואף שהמג"א בסוף דבריו שם הוסיף שבהגהות המרדכי משמע קצת דאין להקל בזה ע"כ, ומכ"מ משמע וברור שהמג"א בעצמו כך פסק [ובמאמר המוסגר אולי זה הספק של הגמ"ר, דהיינו אם נקרא פקו"נ בספק "פחד שתתפחד" -שברון לב, שאינו בפנינו].

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

סוף דבר הכל נשמע: אינו סברא לומר שרבותינו חששו לספק פחד שתתפחד או שברון לב, רק לגבי יולדת ותינוק ולא לגבי שאר בני אדם, דמהיכא תיתי, דיותר נראה דס"ל לחז"ל יסוד כללי, הן ביולדת והן בתינוק והן בשאר בנ"א, דאפילו **ספק** פחד שיתפחד או שברון לב, בדבר שיש לשער אצל בנ"א שיכול אולי להביא לפקו"נ מחמת זה, מותר לחלל השבת ולהציל דנכנס לתוך הכלל של ספק פקו"נ דוחה את השבת. כנלפענ"ד.

הנני מסיים ביקרא דאורייתא שתמשיך בהרבצת תורה ברבים שלך ע"י עצת החכם מכל אדם - "עשה ספרים הרבה", בידידות נאמנה

אריה רלב"ג

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי ורעי מכבר השנים

הרב **אריה רלב"ג** שליט"א

שלום וברכה

שמחתי למקרא "תנא דמסייע" לסברת ההיתר לחלל שבת לצורך פקוח נפש העלול להיגרם משברון לב, מדין "יתובי דעת" של יולדת ותינוק הנעול מאחרוי הדלת, ואכן כדברי מע"כ שחשש זה הוא בכל אדם, נתברר אצלי במקום אחר בנדון **רפואת הנפש בשבת**. ושם הבאנו את דברי מרן הגרי"ז (סוף מסכת יומא) כי גדר ההיתר לחלל שבת ליישב דעתה של היולדת הוא לא מדין "חולה שיש בו סכנה", אלא מחמת המצב המסוכן שבו היא נמצאת, שבו הפחד שלה גורם לסכנת נפשות. ואילו אצל חולה, צריך לומר שההיתר לחלל שבת ליישב את דעתו הוא רק כאשר הוא "חולה שיש בו סכנה", שבטירוף דעתו יש פקוח נפש.

עם זאת הבאנו שם את מה שכתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק לב סע' כה) "כל דבר שהחולה המסוכן דורש אותו **והוא אינו נוגע ממש לרפואתו** אך יש בו כדי להפיס דעתו של החולה או להרגיעו, אין לחלל עליו את השבת באיסור תורה, אבל עושין אותו **באיסור דרבנן**". ולמעשה עדיין צריך עיון מהו בדיוק גדר "ישוב הדעת" של החולה, שעבורו מותר לחלל שבת באיסורי תורה, כפי שתמה הגרש"ז אויערבך (הובא בהערה פג שם) "וכי מותר להביא לו עיתון או ספר קריאה במקום שאין עירוב כדי להפיס דעתו של החולה", וצ"ע.

אסיים שוב מעין הפתיחה בברכת ידידות ובברכה שתזכו להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

הרב עובדיה יוסף טולידאנו, דיין בבית הדין דרכי תורה, ירושלים, ומחבר שו"ת משיב משפט, כתב:

בס"ד, ו' תמוז תש"פ

לי"נ הרה"ג ר' **צבי** שליט"א

למדנו עם בני החבורה את שיעורו הנפלא בענין חילול שבת לשם הצלה מביזה, וביקשנו להעלות על הכתב כמה מהערות הלומדים.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

א. בבית יוסף (סימן שכח) הביא דברי רבנו ירוחם (נתיב יב חלק ט), וזה לשונו: "יש מי שכתב שכל דבר **שאין בו סכנה עתה**, אף על פי **שיוכל לבוא לידי סכנה**, אין מחללין אלא שבות דרבנן, אבל **לא איסור דאורייתא**". ובספר עולת שבת (שם) הביא דבריו לדינא. והאחרונים האריכו לתמוה על דין זה, ממ"ש בשו"ע בהלכות יום הכיפורים (סי' תריח ס"א): "חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר: אם לא יאכילו אותו **אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו**, ואין צריך לומר שמא ימות". הנה כי למרות שאין כאן אלא ספק אם יבוא לידי חולי ויסתכן, מ"מ דוחין את דיני יום הכיפורים ומאכילין אותו משום פיקוח נפש. ומאי שנא האי מהאי.

אלא שלאמתו של דבר, מדברי רבנו ירוחם עצמו מוכח לא כן, שהרי רבנו ירוחם עצמו (נתיב ז סוף ח"ב דף נא ע"ד) כתב בשם הרא"ש שאם הרופא אומר שאם לא יאכל ביום הכיפורים, **יכבד עליו חוליו ויסתכן, שומעים לרופא.** ע"כ. נמצא, שגם רבנו ירוחם סובר כמו שכתב השו"ע בהלכות יום הכיפורים. וצריכים אנו לבאר מדוע בהלכות יום הכיפורים נטה קו ממה שכתב בהלכות שבת.

ועל כרחך צריך לחלק בין היכא שהסכנה מצויה, וכהא שאם לא יאכל, יכבד עליו חוליו ויסתכן, שלכן פיקו"נ דוחה את דיני יום הכיפורים, לבין היכא **שהסכנה אינה מצויה**, כהא דהלכות שבת שהביא הב"י בסימן שכח. כדברים הללו כתב בפשיטות גם מו"ז מרן זיע"א בספרו חזון עובדיה (שבת ח"ג עמ' רמה), והביא שכן כתב הרב בנימין רבינוביץ תאומים בקובץ נועם (עמוד רפב), "שלא כתב כן רבנו ירוחם אלא **אם אין הסכנה עלולה לבוא ואינה מצויה**, אבל אם היא **מצויה לבוא, מותר.** ודמי למה שכתב בשו"ע (סי' שכט ס"א), שבמקום פקוח נפש ונפלה דליקה בחצר אחד (שאין שם פיקוח נפש), וירא שמא תעבור לחצר אחרת ויבואו לידי סכנה, מכבים הדליקה, כדי שלא תעבור". וכיו"ב בשו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סי' טו פרק ז אות ד).

ב. דברים מעניינים בענין זה, כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן טו - קונ' משיבת נפש פרק ז אות ג): "אם למשל אחד חולה במחלה רגילה שאין בה כשלעצמה כל סכנה, כגון בהצטננות רגילה שמקבלים ממנה גם חום חלקי אבל שום מחלה מיוחדת אין בה, ורק אם נחשוש לחששא מיעוטא יכול להיות **שאם לא ניתן לה הטיפול הדרוש תביא מחלה זאת עוד תסבוכת של מחלה אחרת אשר ביכלתה לסכנו**, אבל עפ"י רוב מחלה רגילה זו לא תביא לו שום תסבוכת אחרת גם אם לא ניתן לה הטיפול הדרוש עבורה, דאזי ג"כ **אין להתיר לחלל שבת במלאכה דאורייתא בכדי להכין את הטיפול הזה.** ויפה אמרו לי חבר הרופאים המומחים שאני מרצה בפניהם, כולם פה אחד, דאם נבוא להתיר חילול שבת משום חששא כזאת אזי צריכים להתיר לחלל שבת גם עבור נזלת רגילה שישנו לאדם, כי גם בנזלת אם מזניחים אותה ולא נותנים לה איזה טיפול שהוא יכולה ג"כ עפ"י חששא רחוקה להביא תסבוכת בריאות וכדומה ולסכנו בסופו של דבר". והוסיף הציץ אליעזר: "ועל כן התפלאו מאד וקא מחכו עלה כשאמרתי להם שמחבר אחד מגדולי מחברי זמננו (אגרות משה או"ח סי' קכט) דעתו להתיר לחלל שבת כשיש לאדם חום בקרוב למאה ושנים, ושאם אחד חושש גם בקרוב למאה ואחד ורוצה שיחללו עליו נמי מחללין (קרי! שמותר לחלל לפי דעתו כל שיש לאדם חום במידה של קרוב לשלשים ושמונה ותשע, לפי מד חום צלזיוס) (דמ"ש הוא לפי מד חום פרנהייט) או אפילו בקרוב לשלשים ושבע ותשע, ובתינוק מתיר לחלל אפילו בחום של רק יותר ממאה (קרי! אפילו בחום של שלשים ושבע ומשהו). ומדגיש שם שזהו אפילו כשהחום בא מצינון בעלמא שלא בא מאבר מיוחד, יעו"ש. **ואם נבוא להתיר לחלל שבת בכל כגון דא עד היכן נגיע רחמנא ליצלן בנתינת היתרים לחלל שבת במלאכות דאורייתא עבור כל איזה חששא שהיא**".

נמצא, כי ספיקו של הגרש"ז שהבאת בענין כיבוי דליקה בשבת - כשאם לא נעשה כן יש לחוש שילקה בעל הבית בליבו, תליא בנדון זה גופא, שכן לדעת האגרות משה, כל שיש לחוש לסכנה, **גם אם זה לא סכנה מצויה**, יהיה מותר הדבר. אך לדעת הציץ אליעזר, וכפי שנתבאר יש לזה תימוכין בדעת השו"ע

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

בשם רבנו ירוחם, בכדי שיהיה מותר לחלל שבת בחשש שיתפתח כאן מצב סכנה, צריך שיהיה הדבר בכלל סכנה מצויה.

לכשעצמי, למרות שברור הדבר שצערו של אדם הרואה מול עיניו את ממונו כלה, הוא צער בל יתואר, ל"ע ולא על אף אחד מישראל, מ"מ מסופקני אם החשש שילקה בעל הבית בליבו הוא דבר מצוי **[ידוע המעשה שאירע עם הגאון רבי חי טייב, [בן אחיו של בעל ערך השלחן], אשר חיבר ספרים רבים על הש"ס ועל הפוסקים, אך רוב חידושיו היו למאכולת אש, ולא נשארו כי אם מעט מזעיר. דבר זה גרם להגאון צער רב, ועד יום מותו מיאן מלהתנחם. כך אירע עם עוד חכמים גאונים כמו הגאון רבי אליהו הכהן האיתמרי, שספרים רבים שלו נשרפו בשריפה שכילתה באיזמיר בי"א אב תר"א. שריפה זו כילתה גם חלק גדול מספרי הראנ"ח. אך למרות הכאב הגדול בו היו שרויים, צער גדול מנשוא, לא שמענו שגרם הדבר להתקף לב וכדומה]. אך אין בידי את הנתונים בכדי להחליט זאת, ומסתמא יש צורך לערוך סטטיסטיקה לשם קביעה הלכתית בענין זה.**

ואחתום, בברכת "ברוך רופא חולים", יתן ה' לכב' ולכל ב"ב כח להמשיך ביצירות המופלאות, אקטואליה בהלכה ושאר חיבוריו, ולהוציאם לאור עולם במהרה.

ידידו דושו"ט כה"י,

עובדיה יוסף טולידאנו

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **עובדיה יוסף טולידאנו** שליט"א

שלום וברכה

קיבלתי את מכתבך והערותיך המחכימות.

האמת ניתנה להיאמר, כי בדבריך נפתח פתח לעניינים נוספים שעסקנו בהם זה לא מכבר, מהי הגדרת "**ספק פיקוח נפש**", והדברים אינן פשוטים כלל ועיקר. ואכן במהדורה המתוקנת של שיעור זה הוספתי פיסקה בנושא זה [**אות יא**], ועם כל זאת עדיין צ"ע בהכרעה בנושאים אלו הלכה למעשה.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

צבי רייזמן

• • •

הרב שמחה בונם ליזרזון שליט"א, בעח"ס שלחן שלמה, ירושלים, כתב:

ר' **צבי** שבוע טוב

ההסתייגות מדברי מרן הגרש"ז, לענ"ד לא במקומה, כי בזמן חז"ל היו אנשים שהסתפקו בכף חרובין מערב שבת לערב שבת. מה ההשוואה לימינו אנו שאנשים מתאבדים בגלל הפסד ממון. ומגיעים למצבים נפשיים קשים ביותר. פעם היה יותר אמונה יותר חוסן רוחני. היום אנשים חלשים יותר. הרי זה ודאי היה בשיקולים של מרן הגרש"ז כשסירב להתיר, אבל מנגד היה מציאות שמביא האדר"ת.

ר' שלמה זלמן הוא אילן מספיק גדול שאפשר לתלות בו ולהביא את הדברים כמות שהם. והנלענ"ד כתבתי.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

יהי רצון שיקויימו בך תיכף ומיד ממש כל המשאלות שביקשת היום בברכת החודש

בידידות ובהערכה מרובה

שמחה בונם בן רבי אברהם יוסף הכ"מ ע"ה

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **שמחה בונם ליזרזון** שליט"א

שלום וברכה

יישר כח למע"כ שטרח והעיר על מאמרי האחרון בענין חילול שבת מחשש ביזת רכוש.

אינני מפקפק **בשמועה** שהבאתם תורה שבעל פה בשם הגרש"ז אויערבך, אולם חובתי לציין כי בכל המקומות בהם **כתב** הגרש"ז את דבריו, הן בשו"ת מנחת שלמה, והן בספר שמירת שבת כהלכתב במהדורה האחרונה שהמובא בשמו היה למראה עיניו, **לא הסתמך הגרש"ז להלכה** על הסברא שחשש משברון לב מתיר כיבוי שריפה. ובפרט שהדברים **נכתבו** בעשרים השנים האחרונות, וברור כי הגרש"ז ידע ש"בימינו אנשים מתאבדים בגלל הפסד ממון, ומגיעים למצבים נפשיים קשים ביותר, והיום אנשים חלשים יותר", ואע"פ כן לא קבע **בתורה שבכתב** סברא זו להלכה.

מאידך גיסא, אכן רבות הצרות ודכדוכי הנפש בדור האחרון, אולם בל נשכח כי יש מודעות גדולה ביותר לרפואת הנפש והתחדשו טיפולים לחוליים מסוג זה. ואם כן, אדרבה, יתכן כי שברון לב הוא דבר הניתן לטיפול ולרפואה ואין חשש מוכח לפקוח נפש.

ולעצם הסברא, צ"ע כיצד נוכל לקבוע למעשה איזה שברון לב יגרום בעתיד לפיקוח נפש, שהרי שברון שאצל אחד הוא קל, אצל משנהו הוא קשה.

זאת ועוד, דברי האדר"ת, נאמרו כהוראה בנדון יוצא מן הכלל, כאשר מחבר ספר רואה בערוב ימיו את כל מפעל חייו - חידושי תורתו עליהם עמל ויגע עשרות שנים בדם לבו - יורדים לטמיון אל מול עיניו, ומהיכי תיתי להסיק ממקרה שכזה הוראה כללית להתיר איסורי תורה מחשש לשברון לב, וצ"ע.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות

צבי רייזמן

• • •

הרב אהרן וורמסר שליט"א, בעמח"ס עבודת אהרן ע"ס עבודת הקדש להרשב"א, מודיעין עילית, כתב:

לטוב הלבב חכם ואיש תבונה יישר לכת ועניו

ידידי הגאון הר"ר **צבי רייזמן** שליט"א

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

בענין המאמר ששלחתם מאוד נהנתי מהדברים הנפלאים, אלא שלכאורה יש להדגיש שכיבוי דליקה הוא יותר קל, כיון שכל איסורו הוא רק מדרבנן, ולדעת הירושלמי מותר לכבות דליקה בשבת בשביל להציל כתבי הקודש.

וגם האדר"ת שציינתם שזה פיק"נ זה לענין כבוי שהוא איסור דרבנן, אבל לענין איסור דאורייתא עדיין לא מצאנו.

בתודה ובכוד ויקר, המייחל לתשובתכם

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **אהרן וורמסר** שליט"א

שלום וברכה

קיבלתי את דבריך בנון חילול שבת להצלת רכוז מביזה.

א. אכן איסור כיבוי הוא דרבנן, אולם יש לזכור את דברי הר"ן (שבת יט, ב מדפי הרי"ף) שבאתי בשיעור שכתב בנדון כיבוי גחלת ברשות הרבים "ומהא שמעינן דשרינן שבות דרבנן **במקום שהיזק הרבים מצוי**. והרב בעל הלכות **התיר עוד אפילו איסורא דאורייתא**, שנראה שהרב סובר **דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן**".

ב. מע"כ נקט כדבר פשוט, כי האדר"ת התיר רק כיבוי שהוא איסור **דרבנן** מחשש שברון לב.

ראוי להעמיד דברים על מכונם. האדר"ת לא דן כלל בגוף השאלה האם מותר לחלל שבת מחמת עוגמת נפש, אלא בדיני קדימה בהצלה מדליקה, ועל מה שהביא המג"א (סי' של"ד ס"ק ט"ו) בשם ספר חסידים, שתורה שבכתב קודמת להצלת תורה שבע"פ, כתב האדר"ת כי מי שיש לו חיבורים בכתבי יד שעדיין לא נדפסו, הגם שדינם כתורה שבע"פ כמבואר בגמרא סנהדרין (ל"ג ע"א) מכל מקום משום ספק נפשות העלול להיגרם מחמת עגמת הנפש, יקדים להצילם קודם לתורה שבכתב. ועל כן לא נתפרש בדבריו האם היתר זה נאמר רק על באיסור דרבנן.

פוק חזי מה שהבאתי בשיעור מביאור האגרות משה, שאליהו הנביא שהיה כהן החיה את בנה של האשה הצרפתית משום פיקוח נפש שברון לבה, ועבר על איסור **דאורייתא** של טומאת כהן למת.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

הרב אביגדור וקסלר שליט"א, כתב:

ייש"כ גדול על דבריו הנפלאים

למעשה מה שהביא כבודו מגדולי האחרונים להתיר מחמת שברון לב, צ"ע שמצאנו שעל סכנת אבר לא מחללים שבת, למרות שרח"ל אדם שיאבד את ידו או רגלו וודאי יכול לבוא לשברון לב גדול, ולכאור' הביאור דסו"ס הסכנה לא לפנינו כעת. וכעין זה דן הגרש"ז במנחת שלמה לגבי מניעת הלבנת פנים בשבת ע"י חילול שבת [כגון לכבות את האור כדי שפלוני לא יתבייש] וכתב שם שלא מצאנו שהתירו לעשות כן, אעפ"כ שהחוש מעיד שפעמים מחמת בושה גדולה יכולים לבוא לסכנה גדולה וכד'.

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

וכעין זה שמעתי שהרב יצחק זילברשטיין אסר על מדען לעבוד כעת בשבת על פיתוח חיסון למגיפת הקורונה דסו"ס אין כאן הצלה מיידית במלאכה המסויימת שיעשה כעת בשבת.

ובאמת יש לדון לפי דברי כבודו שיש בזה חשש פיקוח נפש, האם שוב הוי חיוב להתעסק בזה בחילול שבת להצלת החנויות, דלכאור' אם הוי ספק פיקוח נפש הוי חיוב ולא רשות.

ביקרא דאורייתא

• • •

על מכתבו השתי:

כבוד ידידי

הרב **אביגדור וקסלר** שליט"א

שלום וברכה

תודתי והוקרתי על הערותיך המחכימות, וברשותך אשיב עליהן.

א. קושייתך מדין סכנת אבר שנפסק בשו"ע (סי' שכח, סעי' יז) שאין מחללים על זה שבת באיסור תורה, הובאה בשם הגרש"ז אויערבך בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מא הערה ח) - הובא לעיל [**אות י**].

ואכן בתורתו **הכתובה** של הגרש"ז לא התיר לחלל שבת מחמת שברון לב, ורק **מפי השמועה** הובא בספר שולחן שלמה כי "**בסוף ימיו הסכים דאין הכי נמי גם בשריפה יש לחוש לחולי לב**".

ב. השמועה על הוראת הרב זילברשטיין מצריכה עיון לעת הפנאי, והנני לרשום לך מראה מקום לבירור הלכתי שזכינו להעלות על מזבח הדפוס בספרי החדש **רץ כצבי אקטואליה בהלכה - חלק א' סימן ו',** בנדון **צילום אירוע טרור בשבת**, ובדיני **חילול שבת לצורך פיקוח נפש עתידי**, דון מינה ואוקי באתרין.

ג. אם הכרזה בשכונות להתגונן מההפגנות וכן מיגון חנויות הוא בגדר ספק פיקוח נפש המתיר חילול שבת, הרי זה חיוב ולא בגדר רשות.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

הרב חיים מרקוביץ שליט"א, ראש מערך הכשרות של גוש עציון, ומנהל אגף שדר"ים באיגוד רבני קהילות, כתב:

בס"ד, אור לא' דר"ח תמוז ל' סיון התשפ לפ"ג

שלום וברכה

מקווה שהשקט שב למחניכם, ואין פרץ ואין יוצאת ואין צווחה. וכמו כן שכולם בקו הבריאות.

ראיתי את מה שהקשיתם **[אות ה]** בסתירת דברי המגן אברהם שחילק בסי' שכט בין חשש פיקו"נ דרבים ליחיד, ומה שכתב בסי' רמח, ולענ"ד הסבר הדברים בפשטות כך הוא. נכון שהמצב בסי' רמח הוא מוגדר רק כספק פיקוח נפש, אבל הספק הוא אובייקטיבי - המצב הוא מסוכן, מכח הנסיבות שאינם תלויים באדם, משום שבהיותו בודד אפשר ששודדים יקחו ממנו את כל אשר לו, ובכך ימצא במצב של סכנה. סכנה זו אינה תלויה ברצונו, ואינה תלויה בו, היא נגרמת על ידי אחרים. ולכן הפסק באופן שכזה הוא מוחלט - אין לו לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה,

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

ולכן אם הוא מעריך שאם ישאר לבדו במדבר הוא יותקף - הפסיקה היא מוחלטת - עליו להמשיך עם השיירה תוך כדי חילול שבת.

לעומת זאת במצב שבו רוצים לקחת את ממונו האמור בסי' שכט שם הדבר תלוי באופן מוחלט באדם עצמו ולא בגורמים אחרים, אם הוא מסוגל לשלוט בעצמו ולא לנסות להציל את ממונו, אזי אין שם חשש פיקו"נ ואסור לו לחלל שבת, ואם הוא לא מסוגל לכך, וחושש שהוא לא יצליח לעצור את עצמו - אזי צריך לחלל שבת. כך אצל יחיד, ובמידה ומורה ההוראה נשאל על מצב שבו הרבים מותקפים, והוא לא יכול לברר עם כל אחד מהנמצאים שם האם הוא יהיה מסוגל לשתוק כשגוזלים ממנו את ממונו, שם יש חשש פיקוח נפש מתוך חוסר הידיעה שלא ניתן לברר אותה בציבור, ולכן צריך להחמיר.

משום כך אני שב וטוען שאין סתירה כלל בדברי המגן אברהם ודבריו בשני הסימנים עולים בקנה אחד, והכל שריר ובריר וקיים.

ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום.

חיים

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **חיים מרקוביץ** שליט"א

שלום וברכה

קראתי את דבריך בתיישוב הסתירה בדברי המג"א, ואף שהחילוק מובן בסברא, ובסי' רמ"ח מיירי באופן שהמציאות גוזרת מצב של ספק פיקוח נפש, ואילו בסי' שכ"ט תלוי בכח ההתגברות של המותקף, אולם דבריך לחלק בין הוראה ליחיד לבין הוראה לרבים, צ"ע.

גם ביוצא בשיירא אפשר לדון, מה יהיה אם בא לשאול מורה הוראה קודם שיוצא לדרך, כיצד עליו לנהוג במקרה שתזדמן לידו מציאות נוראית שיצטרך להישאר בדד במדבר, ולשיטתך, גם אז על מורה ההוראה לבחון את מסוגלות השואל לסכן עצמו בדד במדבר בלי אוכל ומזון, ולהורות לו עפי"ז את הדרך אשר ילך בה. ואילו בהוראה לרבים, מאחר ובין הרבים יש בוודאות כאלו שעבורם יהיה ספק פיקוח נפש, אזי יצטרך להורות לרבים שחייב להמשיך עם השיירא משום ספק פיקוח נפש - האמנם כן, וצ"ע.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

הרב מנחם ניסל שליט"א, ירושלים, כתב:

אולי כדאי לציין שיש נפקא מינא להלכה כשיש ביטוח לחנות שאז יש עגמת נפש אבל אין הפסד ממון כל כך, ומסתמא זה מאד נפוץ היום.

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **מנחם ניסל** שליט"א

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

שלום וברכה

אכן זו הערה נכונה מאד, והתשובה נחלקת לשניים, הן מבחינת ההלכה והן מבחינת המציאות.

הלכתית - **בספרי רץ כצבי מעגלי השנה (חלק ב סימן יא)** הרחבנו את היריעה בנדון **חמץ המבוטח בפסח**, ובתוך הדברים הובאו דברי הפוסקים שחקרו האם **תשלום דמי הביטוח** הוא עבור **הנזק** שנגרם. או שהתשלום הוא עבור **עסקה** שנעשתה בין המבטח למבוטח בגין הנכס, והיינו שעיסקת הביטוח הינה לכאורה **דבר נפרד** מחיובי השמירה או הנזיקין בחפץ המבוטח, ואינה תשלום בעד נזקי החפץ, אלא עסקה תמורת דמי הביטוח. ונפקא מינה, בשאלה שדנו חכמי ברוד בנדון **בית שבוטח על ידי שוכר** ולאחר מכן **הבית נשרף**, והשוכר קיבל את דמי הביטוח ופטר עצמו מלשלם למשכיר בטענה ששוכר פטור לשלם על אונס שריפה. והמשכיר [בעל הנכס] טען לעומתו, שדמי הביטוח הם תשלום עבור ביתו שנשרף, ולא יתכן שהוא ינזק והשוכר יהנה מנזקיו. ונשאלה השאלה, למי יועברו תשלומי הביטוח. האור שמח (הלכות שכירות פ"ה ה"ו) פסק כהכרעת חכמי ברוד שפסקו **בדרך פשרה** כי שליש מתשלומי הביטוח על השריפה ינתנו לשוכר ושני שליש למשכיר. ומעתה כאשר מדובר בחנויות מושכרות, נמצא שהן בעל הנכס והן השוכר לא מקבלים את מלוא הפסד הממון מידי חברת הביטוח.

מציאותית - גם בנכס מבוטח, ראשית כל, לא תמיד הביטוח מכסה באופן מלא את הנזק הממוני. שנית, עד היום שבו מתקבל בפועל הפיצוי הכספי מחברת הביטוח, עובר בעל הנכס במשך תקופה ארוכה, מסכת חקירות ומשא ומתן מתיש, שלעיתים מסתיים כשידן של חברות הביטוח על העליונה. ברור איפוא, כי בפרק זה של זמן, בעל הנכס עלול להתמוטט כלכלית ונפשית.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

בברכה ובידידות, **צבי רייזמן**

• • •

אחי היקר הרב מאיר רייזמן שליט"א, בני ברק, כתב:

לאחי בכורי יקירי , שמחה גדולה לכתוב לך.

סוגיה ערוכה בעירובין מ"ה שמחללין שבת על עסקי נפשות, ובעסקי ממון בעיר ספר, וראה בשולחן ערוך סימן שכ"ט בסעיף ו-ז, ובמשנה ברורה בסעיף י"ז שהיום שבאים מהאומות לבוז יוצאים בכלי זיין.

זכורני שהרבי מליובאויטש תמיד הביא מסעיפים אלו שאסור להחזיר שטחים.

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד אחי אהובי

הרב **מאיר רייזמן** שליט"א

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

שלום וברכה

אכן דעתו של האדמו"ר מליובאויטש ידועה בשער בת רבים, ואף יצאו לאור שני כרכים של ספר "קראתי ואין עונה", שבו נאספו ותורגמו שיחותיו ומכתביו של הרבי על הסכנה שבמסירת שטחי ארץ ישראל.

עם זאת, בשנת תשל"ד, הגר"ע יוסף, בשיעורו בכנס התורה שבעל פה במוסד הרב קוק, פרסם את דעתו כי כאשר תהיה אפשרות של השגת "שלום אמת" תמורת החזרת שטחים, אין לכך מניעה על פי ההלכה, שהרי "פקוח נפש דוחה את כל התורה".

בשעתו, הכרעה זו עוררה פולמוס נרחב, ומאמרים רבים נכתבו בנושא, במשא ומתן הלכתי. כמדומה, שבימינו אנו כל בר דעת מבין, ששאלה זו אינה מעשית, ותכנית ההתנתקות תוכיח.

יתכן כי מסיבה זו, הכרעה זו של הרב עובדיה לא נדפסה באף אחד מספריו הרבים שיצאו לאור במשך עשרות השנים מאז נאמרה, והודפסה רק בספר "משא עובדיה" שבו נקבצו שיעוריו של הרב מכיונסי התורה שבעל פה.

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה

אחיך אוהבך

• • •

הרב יהונתן גרילק שליט"א, ירושלים, כתב:

בזמן האינתיפאדה השניה, ידיד שלי שמתגורר בשכונת סנהדריה בירושלים, ראה בליל שבת לפנות בוקר ערבי שפורץ לרכב. הוא היה בביתו, והפורץ ראה אותו ואיים עליו שאם יתקשר למשטרה הוא יתנקם בו. החבר פחד משום שאותו גנב יודע את כתובתו.

למחרת הוא שאל כמדומני את הרב יעקב בלוי זצ"ל (לא בטוח), מה היה עליו לעשות. מצד אחד יש ספק פיקוח נפש עליו ומשפחתו, מאידך יש נזק ממון וודאי לישראל אחר. אם אינני טועה הוא ענה לו, שיש חשש שבגניבת הרכב ישתמשו לאירוע חבלני (מכונית תופת וכד' רח"ל), ואז זה ספק נפשות בתוספת נזק ממון וודאי, והיה עליו לדווח לרשויות [ב"ה טעם זה לא שייך בלוס אנג'לס].

עברו הרבה שנים, ואני מאד מקווה שדייקתי בפרטים.

• • •

על מכתבו השבתי:

כבוד ידידי

הרב **יהונתן גרילק** שליט"א

שלום וברכה

יישר כח על ה"מעשה" שמע"כ שלח.

כמדומני שיש להוסיף ביאור בדברים, ושורש הספק נעוץ במחלוקת הפוסקים עד היכן מותר וצריך להסתכן להצלת הזולת, וכבר דנו בזה קמאי ובתראי, ומקומם בסוף שו"ע חושן משפט סי' תכ"ו ובפתחי

חילול שבת להצלת רכוש מביזה - 14

תשובה שם סק"ג, ובמשנה ברורה סי' שכ"ט ס"ק י"ט. וראה עוד באגרות משה (יו"ד ח"ב קעד, ב), ובציץ אליעזר ח"ט סימן מה) במה שכתבו שאין להיכנס לסכנת נפשות להצלת חברו.

עוד נלע"ד לחזק את ההוראה להסתכן וגם לחלל שבת מחשש לשימוש ברכב לפיגוע חבלני, על פי מה שהבאנו מדברי הר"ן (שבת יט, ב מדפי הרי"ף) שפיקוח נפש של **רבים** שונה.

אציין בזה גם להוראת הגרש"ז אויערבך המדגישה את המשקל הרב שיש **לפיקוח נפש** של **רבים**, שהובאה על ידי ידידי רבי משה מרדכי פרבשטיין, ראש ישיבת חברון (קובץ אסיא, חלק נג-נג, עמ' 100), ראה לעיל [**אות ז**].

אסיים בברכה שתזכה להגדיל תורה ולהאדירה, בברכה ובידידות

צבי רייזמן, לוס אנג'לס